

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNIVERSİTETİNİN
ZAQATALA filialı

FAKÜLTƏ: İqtisadiyyat və menecment departamenti

BÖLMƏ: İqtisadiyyat və idarəetmə

İXTİSAS: Turizm işinin təşkili

Müdafiəyə buraxılır:

«____» «____» 2025-ci il

Bölmə rəhbəri: _____

BAKALAVR TƏHSİL PİLLƏSİ ÜZRƏ

BURAXILIŞ İŞİ

MÖVZU: ŞƏKİ VƏ QƏBƏLƏ RAYONLARINDA TURİZMİN
MƏŞĞULLUĞUNDA QADINLARIN ROLU

QRUP: TT12-21

TƏLƏBƏ: MÖVLAYEVA TƏRANƏ ƏZİZULLA QIZI

ELMİ RƏHBƏR: b/m İSMAYILOVA PƏRVANƏ MƏHƏMMƏD QIZI

ZAQATALA-2025

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ.....	3
I FƏSİL. ŞƏKİ VƏ QƏBƏLƏ RAYONLARINDA TURİZMİN İNKİŞAFI.....	6
1.1. Şəki və Qəbələ rayonlarında turizm potensialı.....	6
1.2. Turizm sektorunun iqtisadiyyata təsiri.....	15
1.3. Turizm sahəsində mövcud məşğulluq səviyyəsi.....	17
II FƏSİL. TURİZM SEKTORUNDA QADINLARIN MƏŞĞULLUĞU.....	22
2.1. Qadınların turizm sektorunda iştirakı: dünya və Azərbaycan təcrübəsi.....	22
2.2. Şəki və Qəbələ rayonlarında qadınların məşğulluq səviyyəsi və sahələri.....	24
2.3. Qadınların turizm sahəsində qarşılaşdıqları əsas problemlər.....	28
III FƏSİL. ŞƏKİ VƏ QƏBƏLƏ RAYONLARINDA QADIN MƏŞĞULLUĞUNUN ARTIRILMASI PERSPEKTİVLƏRİ.....	31
3.1. Qadın sahibkarlığının inkişaf etdirilməsi və dəstəklənməsi.....	31
3.2. Turizm sektorunda gender bərabərliyinin təmin olunması istiqamətində təşəbbüslər və aparılan əsas strategiyalar.....	35
NƏTİCƏ.....	41
İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI.....	43

GİRİŞ

Mövzunun aktuallığı və işlənmə dərəcəsi: Xüsusilə Şəki və Qəbələ rayonları kimi zəngin mədəni irsə və təbii gözəlliyə malik bölgələrdə turizm sektorunun iqtisadiyyatın əsas sahələrindən biri olduğunu deyə bilərik. Bu bölgənin inkişafı həm yerli iqtisadiyyatı gücləndirir, həm də yeni iş imkanları yaratmaqla cəmiyyətin sosial strukturlarını dəyişir. Turizmin region iqtisadiyyatına təsiri çoxşaxəlidir, məşğulluq səviyyəsini və sosial rifahı artırır.

Bu kontekstdə turizm sektorunda qadın işçilərin məşğulluğu xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Azərbaycanda və dünya təcrübələri göstərir ki, qadınların turizmdə iştirakı sosial inklüzivlik və gender bərabərliyində mühüm rol oynayır. Şəki və Qəbələ rayonlarında qadınların turizm sektorunda fəal iştirakı regionun iqtisadi inkişafına və qadınların sosial və iqtisadi şəraitinin yaxşılaşmasına kömək edə bilər.

Ancaq turizm sektorunda çalışan qadınlar üzləşdikləri müxtəlif maneələr səbəbindən potensiallarını tam reallaşdırma bilmirlər. Bu problemlərin aradan qaldırılmasında qadın sahibkarlığının təşviqi, gender bərabərliyinin təmin edilməsi və qadınların turizmdə iştirakının artırılması mühüm rol oynayır. Qadınların turizm sektorunda daha çox iştirakı onların sosial və iqtisadi rifahını yaxşılaşdırmaqla yanaşı, gender bərabərliyini və cəmiyyətin inklüzivliyini artırır. Şəki və Qəbələ rayonlarında qadınların turizm sektorunda daha çox iştirakı bu rayonların iqtisadi inkişafı üçün çox vacibdir. Nəticə etibarilə qadınların turizmdə məşğulluğunun təhlili və onların üzləşdiyi problemlərin araşdırılması mövzunun aktual olmasını təmin edir.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri: Araşdırmanın əsas məqsədi Şəki və Qəbələ rayonlarında qadınların turizm sektorunda məşğulluq səviyyəsini araşdırmaq, onların üzləşdiyi əsas problemləri müəyyən etmək və bu sahədə inkişaf gözləntilərini qiymətləndirməkdir. Tədqiqatın məqsədinə çatmaq üçün aşağıdakı əsas vəzifələr ifadə edildi:

- Şəki və Qəbələ rayonlarında qadınların turizm sektorunda necə iştirak etdiyini araşdırmaq.
- Turizm sektorunda çalışan qadınların sosial, iqtisadi və mədəni problemlərini müəyyən etmək.

- Qadın sahibkarlığının yaxşılaşdırılması üçün təkliflər hazırlamaq.
- Gender bərabərliyini təmin etmək üçün göstərilən səyləri qiymətləndirmək.
- Qadınların turizmdə daha çox iştirakını təşviq etmək üçün planların yaradılması.

Tədqiqatın obyektı və predmeti: Tədqiqatın obyektı Şəki və Qəbələ rayonlarında turizm sektoru və qadın işçi qüvvəsidir. Tədqiqatın predmeti isə bu bölgələrdə qadınların turizm sektorunda iştirak səviyyəsi, qarşılaşdıqları çətinliklər və inkişaf gözləntiləridir.

Tədqiqatın metodikası: Bu tədqiqatda həm keyfiyyət, həm də kəmiyyət metodlarından istifadə olunacaq. Bu üsullar turizm sektorunda çalışan qadınların məşğulluq səviyyələrini və qarşılaşdıqları problemləri qiymətləndirə biləcək. Sorğular və statistik məlumatlar kəmiyyət üsulları ilə toplansa da, keyfiyyət metodları müsahibələr və sahə tədqiqatları vasitəsilə toplanacaq. Bundan əlavə, mövcud ədəbiyyat və statistik məlumatlardan istifadə etməklə müqayisəli təhlillər aparılacaqdır.

Tədqiqatın elmi-praktiki yeniliyi: Tədqiqat Şəki və Qəbələ rayonlarında qadınların turizm sektorunda məşğulluğunun təhlilinə dair ilk irimiqyaslı tədqiqatdır və elmi-praktik yenilikdir. Bu araşdırma regionda bu sektorda çalışan qadınların üzləşdiyi sosial və iqtisadi maneələri araşdıracaq və onların potensiallarından tam istifadə edə bilmələri üçün yeni üsul və yanaşmalar təklif edəcək.

Tədqiqatın elmi-praktiki əhəmiyyəti: Tədqiqatın elmi-praktik əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, burada Şəki və Qəbələ rayonlarında turizm sektorunda qadınların məşğulluğunun artırılması üçün konkret tövsiyələr və strategiyalar verilir. Tədqiqat qadınların bu sahədə daha çox iştirakı üçün daha yaxşı siyasət və proqramlar yaratmaq üçün hökumət və yerli hökumət qurumları və qeyri-hökumət təşkilatları arasında əməkdaşlığa imkan verəcək. Bu, həm də ölkə iqtisadiyyatına fayda verəcək və gender bərabərliyinə əsaslanan sosial inkişafı dəstəkləyəcək.

Tədqiqatın informasiya bazası: Şəki və Qəbələ rayonlarında turizm sektorunda qadınların məşğulluq səviyyəsinə dair məlumatları, aidiyyəti dövlət qurumları

tərəfindən toplanmış məlumatları, elmi məqalələri, kitabları, beynəlxalq və yerli təcrübəni əks etdirən sənədləri, bu sahədə əvvəlki araşdırmaları özündə əks etdirən rəsmi statistikadan ibarət olacaq. Tədqiqat bu məlumatların təhlili ilə dəqiq və dəqiq nəticələr əldə edəcəkdir.

İşin strukturu və məzmunu: Tədqiqat giriş, üç fəsil, səkkiz yarımfəsil, nəticə və ədəbiyyat siyahısından ibarətdir. Ümumillikdə tədqiqat işi 46 səhifədir.

FƏSİL I. ŞƏKİ VƏ QƏBƏLƏ RAYONLARINDA TURİZMİN İNKİŞAFI

1.1. Şəki və Qəbələ rayonlarında turizm potensialı

Azərbaycanın Şimal-Qərb regionu, xüsusilə Şəki və Qəbələ rayonları, tarixi irsi, zəngin mədəniyyəti və füsunkar təbiəti ilə ölkənin ən önəmli turizm mərkəzlərindən biri hesab edilir. Bu rayonlar unikal landşaftı, tarixi abidələri, qonaqpərvər insanları və inkişaf edən turizm infrastrukturunu ilə həm yerli, həm də xarici turistlərin maraq dairəsinə daxildir. Son illərdə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası (AMEA) və digər tədqiqat mərkəzlərinin apardığı araşdırmalar bu bölgənin turizm potensialının geniş şəkildə öyrənilməsinə və inkişafına yönəlib.

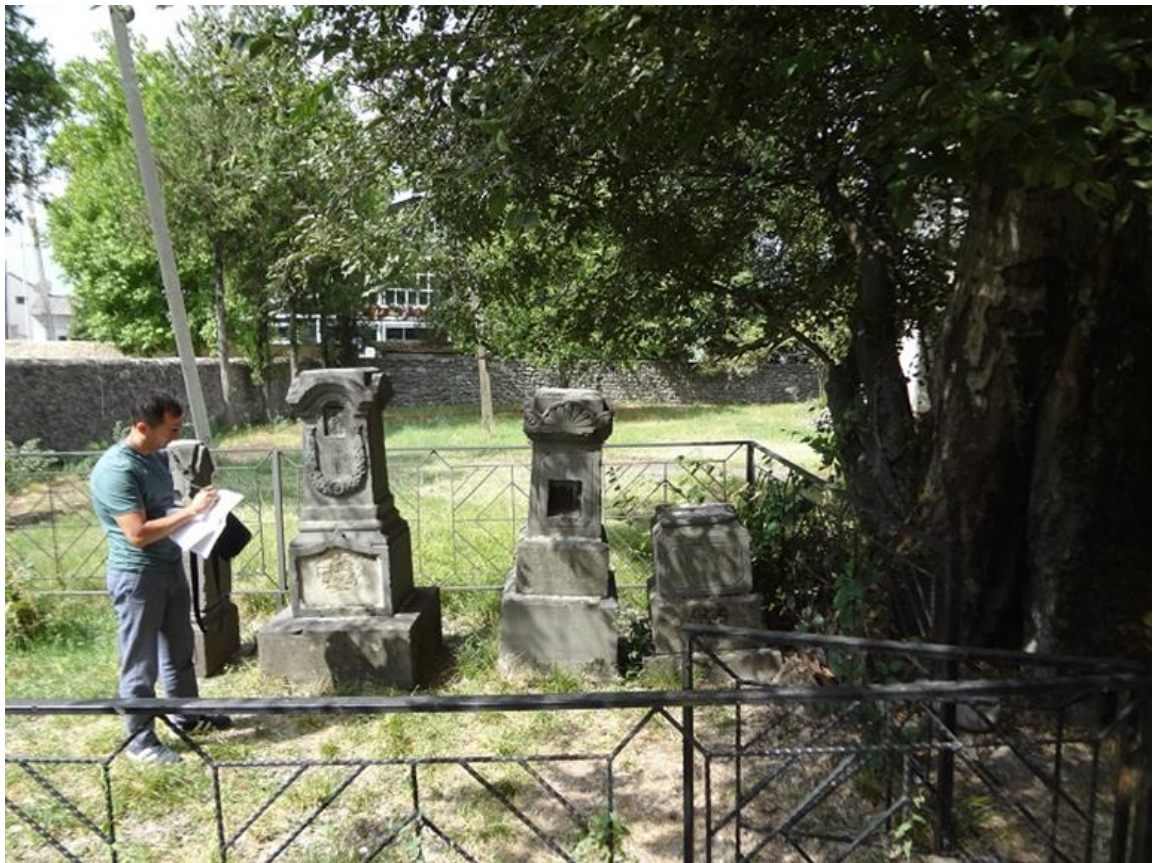
"Azərbaycanın Şimal-Qərb bölgəsində etnik kəndlərin turizm potensialı və problemləri" mövzusunda aparılan tədqiqatda, AMEA-nın akademik H.Ə.Əliyev adına Coğrafiya İnstitutunun şöbə müdürü, c.ü.f.d., dosent Zaur İmrani və AMEA-nın Şəki Regional Elmi Mərkəzinin şöbə müdürü Yusif Rəhimovun iştirakı ilə Balakən, Zaqatala, Qax, Şəki və Qəbələ rayonlarında müsəlman və xristian ingloylarının, avar, saxur, ləzgi və udların kompakt yaşadığı kəndlərdə təbii və antropogen turizm abidələri araşdırılmışdır. Tədqiqat zamanı Mahamalar, Salban, Qabqçöl, Qaxbaş, Qum, Kötüklü, Ləkit, Şin, Nic və digər kəndlərdəki turizm potensialı müsbət qiymətləndirilmişdir. Həmçinin, bu kəndlərdə mövcud olan bir sıra turizm inkişafı ilə bağlı problemlər də müəyyən olunmuşdur (Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi (2020), səh., 42.).

"Azərbaycanın Şimal-Qərb bölgəsində etnik kəndlərin turizm potensialı və problemləri" mövzusunda araşdırmalar, həmçinin bu kəndlərin iqtisadi və sosial inkişafı baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir. Zaur İmrani və Yusif Rəhimovun rəhbərliyi ilə aparılan tədqiqatlar nəticəsində müəyyən olunub ki, bu bölgələrdəki etnik müxtəliflik, turizmin inkişafı üçün zəngin imkanlar təqdim edir. Lakin, tədqiqatçıların qeyd etdiyi kimi, bu potensialın reallaşdırılması bir sıra çətinliklərlə üzləşir. Bunlar arasında infrastrukturun zəifliyi, ekosistemin qorunmasına dair yetərli tədbirlərin olmaması və turizm sektorunda ixtisaslı kadrların çatışmazlığı kimi problemlər mövcuddur.

Bununla yanaşı, etnik kəndlərin turizm inkişafı ilə bağlı mövcud problemlərin aradan qaldırılması məqsədilə təkliflər də irəli sürülüb. Bu təkliflərə, ilk növbədə, bölgədəki təbii və antropogen abidələrin mühafizəsi, ekoturizm potensialının artırılması və turizm infrastrukturunu ilə bağlı layihələrin həyata keçirilməsi daxildir. Eyni zamanda, yerli əhalinin turizm sahəsində maarifləndirilməsi və iş yerlərinin yaradılması, həmçinin müvafiq dövlət dəstəyi ilə bu bölgələrin turizm bazarına integrasiyasının təmin edilməsi vacibdir.

Bu tədqiqat, Azərbaycanın turizm sektorunun inkişafında etnik kəndlərin xüsusi yerini ortaya qoyur və bu kəndlərin gələcəkdə həm yerli, həm də beynəlxalq turistlər üçün maraqlı və cəlbedici məkana çevriləcəyini göstərir. Bu, həm də regionun iqtisadi inkişafına mühüm töhfə verə bilər.

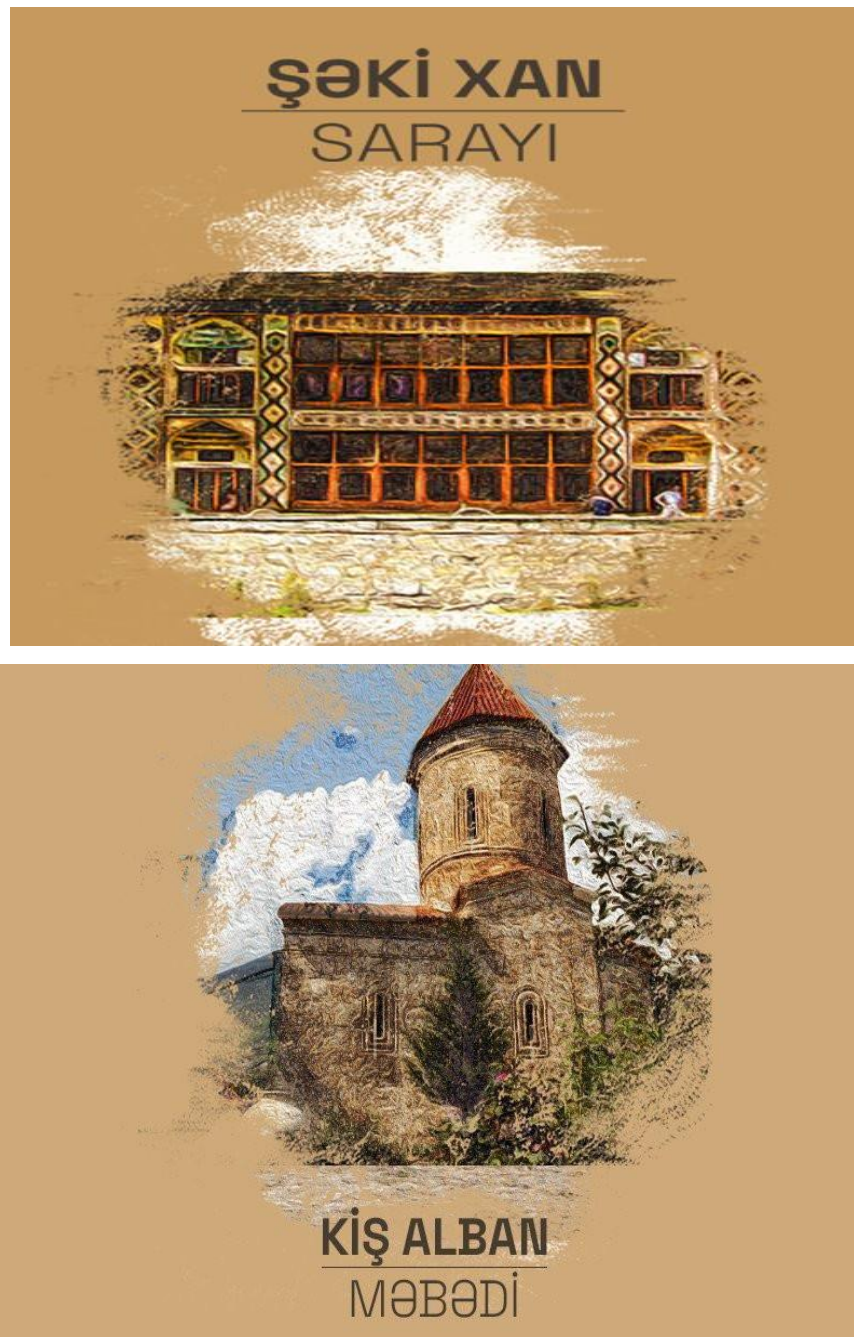
Şəkil 1.1. Azərbaycanın Şimal-Qərb bölgəsinin turizm potensialının tədqiqi

Mənbə: https://science.gov.az/az/news/open/14088/?utm_source

Tarixi və Mədəni Turizm

Şəki və Qəbələ regionu tarixi baxımdan qədim dövrlərdən bəri mühüm mədəniyyət və ticarət mərkəzi olmuşdur. Şəki şəhərində yerləşən Yuxarı Karvansaray və Şəki Xan Sarayı UNESCO-nun Dünya İrs Siyahısına daxil edilmiş və ölkənin ən mühüm tarixi-mədəni abidələri sırasında yer almışdır. Şəki Xan Sarayı 1762-ci ildə tikilmiş və onun şəbəkə üsulu ilə hazırlanmış pəncərələri, unikal freskaları və incə memarlıq üslubu turistlər üçün böyük maraq doğurur. (Rəhimov, R., & İsmayılova, L. (2017), səh., 36).

Şəkil 1.2. Şəki rayonunda zəngin memarlıq strukturları

Mənbə: <https://iticket.az/events/tourism/the-church-of-kish>

Qəbələ isə qədim Albaniya dövlətinin paytaxtı olmuş və bu gün də qədim qala divarları, qədim şəhər qalıqları və Nohur Gölü ilə turistlərin diqqətini çəkir. Qəbələ Arxeoloji Mərkəzi, Nic kəndindəki Udin məbədi və Çuxur Qəbələ ərazisində aparılan tədqiqatlar bu bölgənin tarix boyu mədəni və ticarət mərkəzi olduğunu sübut edir.

Ekoturizm və Təbiət Turizmi

Şəki və Qəbələ rayonu təbii gözəllikləri ilə seçilir və ekoturizmin inkişafı üçün geniş imkanlara malikdir. Şəki rayonunun Kiş çayının Damarçın qolunun sağ sahilində yerləşən "Meşəbaşı" şlaləsi təbiət həvəskarları üçün əvəzolunmaz turizm məkanıdır. Yerli əhali tərəfindən Meşəbaşı adlandırılan bu şlalə Kiş çayının Damarçın qolunun sağ sahilində dəniz səviyyəsindən 1696 m hündürlükdə yerləşir. Elmi mənbələrdə adı qeyd olunmayan, 13 metr hündürlükdən tökülən, eni 90 sm (0,9 metr), koordinatları N 41° 17' 36", E 47° 15' 13" olan "Meşəbaşı" şlaləsi bol sulu olması ilə yanaşı öz bənzərsizliyi ilə regionda ekoturizmin inkişaf etdirilməsi baxımından perspektivli təbiət abidəsidir. AMEA-nın Şəki Regional Elmi Mərkəzinin "Ekoloji coğrafiya" şöbəsinin aparıcı elmi işçisi, Coğrafiya üzrə fəlsəfə doktoru Ağabalayev Qafqaz Məhəmmədhəsən oğlu tərəfindən 12.08.2023-cü ildə Şəki rayonundakı Kiş çayının Damarçın qolu üzərində, regionun ekoturizm potensialının öyrənilməsi istiqamətində aparılan tədqiqatlar zamanı qeydə alınıb (Rəhimov, R., & İsmayılova, L. (2017), səh., 39).

Şəkil 1.3. Meşəbaşı şlaləsi

Mənbə: <https://az.wikipedia.org/wiki>

Burada yürüş və alpinizm həvəskarları üçün unikal imkanlar yaradılmışdır. Bundan əlavə, Şəkinin "İlisu" Dövlət Təbiət Qoruğu və "Gələrsən-Görərsən" qalası regionun ekoturizm mərkəzlərindəndir.

Qəbələdə isə Tufandağ Yay-Qış Turizm Kompleksi il boyu turistlər üçün xidmət göstərir. Burada xizək idmanı, dağ yürüşləri və ekstremal idman növləri üçün geniş şərait yaradılmışdır. Eyni zamanda, Nohur Gölü ətrafında balıqçılıq, piknik və velosiped sürmək kimi fəaliyyətlər də mümkündür. (Rəhimov, R., & İsmayılova, L. (2017), səh., 52).

"Azərbaycanın Şimal-Qərb bölgəsində ekoturizm potensialı və ekosistemlərin qorunması" mövzusunda elmi-tədqiqat işləri, xüsusilə Şəki Regional Elmi Mərkəzinin Ekoloji Coğrafiya şöbəsi tərəfindən aparılan araşdırmaların mühüm nəticələrini əks etdirir. Ekoturizm, təbiətə qayıyla yanaşan və ətraf mühitin qorunmasına yönələn bir turizm növü olaraq, Azərbaycan bölgələrində davamlı turizmin inkişafına böyük töhfələr verə bilər.

Şəkil 1.4. Kiş çayı üzərindəki Xudgər şəlaləsi

Mənbə: <https://science.gov.az/az/news/open/25207>

Mərkəzdəki tədqiqatlarda xüsusilə Kiş çayı üzərindəki Xudgər şəlaləsi kimi təbiət abidələrinin ekoturizm üçün yüksək potensiala sahib olduğu qeyd edilir. Xudgər şəlaləsi, 14,8 metr hündürlükdən düşərək regionda ekoturizmin inkişafına müsbət təsir göstərə biləcək nadir təbiət obyektidir. Yusif Rəhimov və Qafqaz Ağabalayevin 2018-ci ildə apardıqları araşdırmalar nəticəsində, bu şəlalənin regionda ekoturizmin təşviqi üçün bir təbii cəlb edici faktora çevrilməsi gözlənilir.

1. Məqalənin "Vikipediya"da Azərbaycan, türk və ingilis dillərində yerləşdirilməsi, bu əhəmiyyətli təbiət obyektinin geniş auditoriya tərəfindən tanınmasını və ekoturizm sektorunda daha çox diqqət çəkilməsini təmin edir. Bu tip elmi işlər, həmçinin yerli əhalinin rifahını yaxşılaşdırmaq və təbiətin qorunması istiqamətində müvafiq tədbirlərin alınmasını təşviq edir (Pritchard, A., Morgan, N., & Ateljevic, I. (2007)).

Qəbələdə ekoturizm üçün bir çox unikal təbii obyektlər və fəaliyyət sahələri mövcuddur. Bunlar arasında dağlar, meşələr, göllər və çaylar kimi təbii landşaftlar ön plana çıxır.

1. Tufandağ Yay-Qış Turizm Kompleksi

Tufandağ, Qəbələnin ən məşhur ekoturizm obyektlərindən biridir. Tufandağda yay və qış mövsümlərində müxtəlif idman fəaliyyətləri mümkündür. Yayda dağ yürüşləri, ekstremal idman növləri və təbiət gəzintiləri təşkil edilir. Qışda isə xizək idmanları ilə məşğul olmaq üçün mükəmməl şərait yaranır. Kompleksin yerləşdiyi dağlıq ərazi, ekoturizm həvəskarları üçün təbiətin gözəlliklərini birbaşa hiss etmək imkanı yaradır.

Şəkil 1.5. Tufandağ Yay-Qış Turizm Kompleksi

Mənbə: <https://yonja.az/tufandag-qis-yay-turizm-kompleksi/>

2. Nohur Gölü

2. Qəbələdəki Nohur Gölü, həm yerli, həm də xarici turistlər üçün cazibədar bir ekoturizm məkanıdır. Göl ətrafında yürüşlər, balıqçılıq, piknik və digər təbii fəaliyyətlər mümkündür. Burada təbiətin sükunətini hiss etmək və şəhər həyatından uzaqlaşmaq istəyənlər üçün əvəzolunmaz bir yer var (Azərbaycan Respublikasının Dövlət Turizm Agentliyi (2021)).

Şəkil 1.6. Qəbələ Nohurgöl

Mənbə: <https://az.trend.az/azerbaijan/culture/3085159.html>

3. Qəbələ Dövlət Təbiət Qoruğu

Qəbələnin ən əhəmiyyətli ekoturizm obyektlərindən biri olan Qəbələ Dövlət Təbiət Qoruğu, flora və fauna baxımından zəngin bir ərazidir. Burada, xüsusilə nadir bitki və heyvan növləri mövcuddur. Təbiət qoruğunda təşkil olunan ekoturizm gəzintiləri, turistlərə ərazinin ekosistemi haqqında məlumat verir və təbiəti qorumağa təşviq edir (Azərbaycan Respublikasının Dövlət Turizm Agentliyi (2021)).

Şəkil 1.7. Qəbələ Dövlət Təbiət Qoruğu

Mənbə: <http://irs.gov.az/location/qbl-doevlt-tarix-bdii-qoruu>

Bu məlumatlar, ekoturizm sahəsindəki inkişafı daha da irəlilətmək və gələcəkdə regionun ekosistemlərinin qorunmasına xidmət etmək məqsədilə dissertasiya mövzusunda istifadə oluna bilər. Bu cür təbiət abidələrinin ekoturizm üçün perspektivli hesab edilməsi, həmin bölgələrin davamlı inkişafı üçün vacib bir addımdır.

Aqroturizm Potensialı

Aqroturizm sahəsində Şəki və Qəbələ rayonları böyük perspektivə malikdir. Şəkinin ipəkçilik ənənələri və yerli sənətkarlıq məhsulları buraya gələn turistlər üçün xüsusi maraq doğurur. Burada fəaliyyət göstərən İpəkçilik Muzeyi və yerli ustaların əl işlərini sərgilədiyi sənətkarlıq emalatxanaları turizmin inkişafına xidmət edir.

Qəbələ rayonunda isə meyvə bağları və üzümçülük sahələri geniş inkişaf etdirilib. Turistlər bu təsərrüfatları ziyarət edərək yerli kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsal prosesini yaxından izləyə, təbii və orqanik qidalarla qidalanaraq kənd həyatını hiss edə bilərlər. Xüsusilə Qəbələnin üzüm bağları və şərabçılıq təsərrüfatları yerli və xarici qonaqlar üçün maraqlı turizm marşrutlarına çevrilmişdir (Azərbaycan Respublikasının Dövlət Turizm Agentliyi (2021)).

Sağlamlıq və Rekreatsiya Turizmi

Şəki və Qəbələ rayonları eyni zamanda sağlamlıq turizmi üçün də əlverişli məkandır. Regionun mineral bulaqları, xüsusilə Oğuz və Şəki ərazilərindəki müalicəvi sular müxtəlif xəstəliklərin müalicəsində istifadə olunur. Qəbələ rayonundakı "Qafqaz Thermal & Spa Resort" və "Tufandağ Mountain Resort" sağlamlıq turizminin inkişafı üçün mühüm obyektlərdir. Burada müalicəvi vannalar, spa mərkəzləri və fizioterapiya xidmətləri təqdim edilir.

Şəki və Qəbələ rayonları Azərbaycanın ən mühüm turizm mərkəzlərindən biri olaraq, tarixi, mədəni, ekoturizm, aqroturizm və sağlamlıq turizmi sahəsində geniş imkanlara malikdir. AMEA-nın və digər tədqiqat mərkəzlərinin apardığı araşdırmalar bu bölgənin turizm potensialının daha da genişləndirilməsinə yönəlib. Regionda turizmin inkişafı həm yerli əhalinin rifah səviyyəsinin yüksəlməsinə, həm də ölkəyə turist axınının artmasına böyük töhfə verəcəkdir. Şəki və Qəbələ turizmin müxtəlif növlərini özündə birləşdirərək həm tarixi-mədəni irsi qoruyur, həm də müasir infrastruktur imkanları ilə turistlərin rahatlığını təmin edir. Gələcəkdə turizm sektoruna

yönəldilən investisiyalar və dövlət dəstəyi bu bölgənin Azərbaycanın əsas turizm mərkəzlərindən birinə çevrilməsini daha da sürətləndirəcəkdir (Xəlilova, Z. (2018), səh., 36).

1.2. Turizm sektorunun iqtisadiyyata təsiri

Turizm sektoru istənilən ölkənin iqtisadiyyatında çoxfunksiyalı rola malik olan əsas sahələrindən biridir. Xüsusilə, Şəki və Qəbələ kimi turizm potensialı yüksək olan regionlarda bu sahənin inkişafı iqtisadiyyatın müxtəlif aspektlərinə müsbət təsir göstərir. Turizmin iqtisadiyyata töhfəsi birbaşa və dolaylı yollarla ifadə olunaraq, yeni iş yerlərinin yaradılmasından tutmuş infrastrukturun inkişafına qədər geniş spektri əhatə edir. Bu proses regionda yaşayan insanların sosial-iqtisadi rifahının yaxşılaşdırılması baxımından da mühüm əhəmiyyət kəsb edir (Quliyeva N. (2021), səh., 92).

1. Yeni İş Yerlərinin Yaradılması

Turizmin inkişafı regionda birbaşa və dolaylı yolla çoxsaylı iş yerlərinin yaradılmasına şərait yaradır. Turizm sektorunun genişlənməsi ilə əlaqədar olaraq aşağıdakı sahələrdə işçi qüvvəsinə tələbat artır:

Sxem 1.1. Qəbələdə turizm sektorunda iqtisadi infrastrukturunun tərkibi

Mənbə: Müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

Bu, regionun əmək bazarına müsbət təsir göstərərək, işsizlik səviyyəsinin azalmasına, əhalinin gəlir səviyyəsinin yüksəlməsinə və həyat keyfiyyətinin yaxşılaşmasına səbəb olur.

2. Sahibkarlığın İnkişafı

Turizmin inkişafı regionda kiçik və orta sahibkarlığın genişlənməsinə dəstək verir. Yerli istehsalçılar və xidmət sektoru nümayəndələri üçün biznes imkanları artır:

- Kənd turizmi və qonaq evlərinin təşkili,
- Yerli məhsulların satışı üçün ticarət məntəqələrinin açılması,
- Suvenirlər, ipək məmulatları və yerli kulinariya məhsullarının istehsalı və satışı.

Bütün bu fəaliyyətlər regionun iqtisadiyyatına müsbət təsir göstərərək, yerli icmaların inkişafına və onların iqtisadi imkanlarının genişlənməsinə töhfə verir.

3. Xarici Valyuta Axını

Turizm regiona xarici turistlərin cəlb olunması vasitəsilə ölkəyə valyuta daxilolmalarını artırır:

• Xarici turistlərin hotellərdə, restoranlarda və müxtəlif xidmət sahələrində xərclədiyi vəsait regionun iqtisadi sabitliyinə müsbət təsir göstərir.

• Turizm sektoruna qoyulan investisiyalar ölkəyə əlavə maliyyə resursları cəlb edir, yeni iş yerlərinin açılmasına və ümumi iqtisadi inkişafın sürətlənməsinə səbəb olur.

• Xarici valyuta girişi ticarət balansını yaxşılaşdırır və ölkənin iqtisadi dayanıqlığını artırır.

4. İnfrastrukturun İnkişafı

Turizm sektorunun güclənməsi regionda infrastrukturun inkişafını zəruri edir. Bunun nəticəsində:

- Yeni yolların, aeroport və dəmir yolu xətlərinin çəkilməsi,
- Telekommunikasiya və rabitə xidmətlərinin modernləşdirilməsi,
- Otellər, istirahət mərkəzləri və əyləncə obyektlərinin tikilməsi,
- Sosial obyektlərin və tibb mərkəzlərinin inşası və təkmilləşdirilməsi həyata keçirilir. Bu infrastruktur layihələri yalnız turizm üçün deyil, bütövlükdə regionun

sosial-iqtisadi inkişafı üçün də mühüm əhəmiyyət daşıyır və əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəlməsinə səbəb olur.

5. Yerli Məhsullara və Kənd Təsərrüfatına Tələbatın Artması- Turizmin inkişafı regionun kənd təsərrüfatı və yerli istehsal sahələrinin inkişafına da müsbət təsir göstərir:

- Otellər, restoranlar və digər qida xidmətləri üçün yerli fermerlərdən alınan təzə tərəvəz, meyvə, ət və süd məhsullarına tələbat artır.
- Yerli fermerlər və istehsalçılar üçün yeni satış bazarları yaranır ki, bu da onların gəlirlərini artırır və kənd təsərrüfatının inkişafını sürətləndirir.
- Turistlərin yerli məhsullara olan marağı regionun mədəni və iqtisadi irsinin qorunmasına da töhfə verir.

Turizm sektorunun iqtisadiyyata təsiri çoxşaxəli və dərin olmaqla, istənilən regionun sosial-iqtisadi inkişafında həlledici rol oynayır. Xüsusilə, Şəki və Qəbələ kimi turistik mərkəzlərdə bu sahənin inkişafı yeni iş yerlərinin yaradılması, sahibkarlığın stimullaşdırılması, xarici valyuta axınının artırılması, infrastrukturun təkmilləşdirilməsi və kənd təsərrüfatının canlandırılması kimi mühüm aspektlərdə mühüm rol oynayır. Dövlət tərəfindən bu sahəyə göstərilən dəstək və strateji inkişaf planları sayəsində turizm sektorunun iqtisadiyyata töhfəsi daha da artırıla bilər. Beləliklə, turizm yalnız bir sektor kimi deyil, bütövlükdə regionun və ölkənin dayanıqlı inkişafına təkan verən əsas sahələrdən biri kimi qiymətləndirilir (Quliyeva N. (2021), səh., 93).

1.3. Turizm sahəsində mövcud məşğulluq səviyyəsi

Turizm sektoru, xüsusilə Şəki və Qəbələ kimi turizm potensialı yüksək olan bölgələrdə, yalnız iqtisadi artımın deyil, həm də sosial rifahın artırılmasının vacib vasitələrindən biridir. Bu sektor, geniş miqyasda məşğulluq imkanları yaradaraq, yerli əhalinin iqtisadi və sosial vəziyyətini yaxşılaşdırır. Turizm sahəsində mövcud məşğulluq səviyyəsi, müxtəlif xidmət sahələrinin inkişafı ilə birbaşa əlaqəlidir və hər bir sahənin özünəməxsus təsiri var. Bu sahələrin inkişafı ilə əlaqədar olaraq, işsizlik

səviyyəsinin azalması və əhalinin gəlir səviyyəsinin yüksəlməsi müşahidə olunur (Əliyeva S. (2020), səh., 42).

Cədvəl 2.1. Azərbaycanla turizm sektorunun məşğulluq səviyyəsi

İl	Ümumi İşçi Sayı	Qadın İşçilər (təxmini)	Kişi İşçilər (təxmini)
2023	390,000 nəfər	164,000 nəfər (42%)	226,000 nəfər (58%)
2024	437,600 nəfər	179,000 nəfər (41%)	258,600 nəfər (59%)

Mənbə: <https://www.stat.gov.az>

Bu statistikaya əsaslanaraq, aşağıdakı məlumatlar əldə edilir:

- 2023-cü ildə turizm sektoru ÜDM-ə 16,9 milyard töhfə verib.
- 2024-cü ilə qədər 18,9 milyarda çatacağı təxmin edilir.
- 2023-cü ilə qədər turizm sektorunda 390,000 nəfər işlə təmin olunmuşdur.
- 2024-cü ildə bu rəqəm 437,600 nəfərə çatacağı proqnozlaşdırılır.

Cədvəl 2.2.

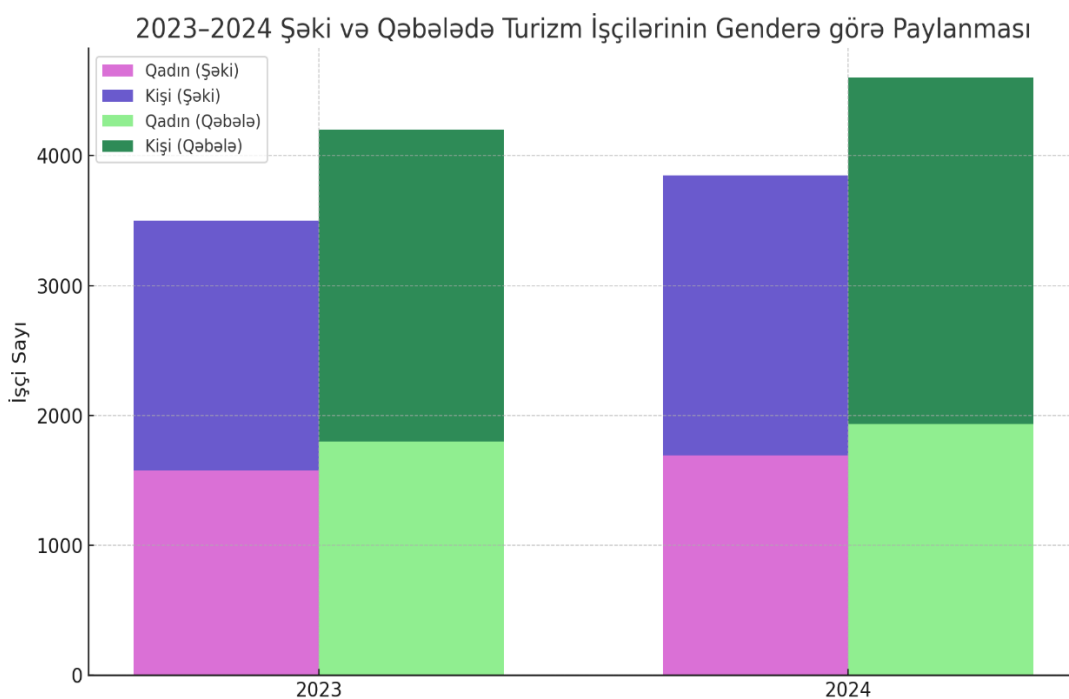
Şəki və Qəbələ rayonları üzrə turizm sektorunda məşğulluq səviyyəsi

İl	Rayon	Təxmini Turizm İşçisi Sayı	Qadın İşçilər (%)	Kişi İşçilər (%)
2023	Şəki	3,500 nəfər	45% (≈1,575)	55% (≈1,925)

2023	Qəbələ	4,200 nəfər	43% (≈1,800)	57% (≈2,400)
2024	Şəki	3,850 nəfər	44% (≈1,694)	56% (≈2,156)
2024	Qəbələ	4,600 nəfər	42% (≈1,932)	58% (≈2,668)

Mənbə: https://www.stat.gov.az/menu/6/statistical_yearbooks/source/regions_2024.pdf

Diaqram 2.1. 2023-2024 Şəki və Qəbələdə Turizm işçilərinin gender göstəricisi üzrə paylanması

Mənbə: Müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

Qəbələ rayonu Tufandağ Qış-Yay Turizm Kompleksi, Qəbələ Əyləncə Mərkəzi və bir çox iri otel şəbəkələri ilə turizm sektorunda bir çox iş imkanları təklif edir. Bu statistikaya nəzər yetirdiyimizdə turizm sektorunda, xüsusən də xidmət sektorunda qadın işçilərin daha çox olduğu, dağ turizmi, nəqliyyat və texniki sektorlarda isə kişi işçilərin daha çox olduğu müşahidə edilir.

1. Turizm Xidmətləri və Qonaqpərvərlik Sektorunda Məşğulluq- Turizm sektoru birbaşa olaraq geniş bir işçi qüvvəsi tələb edir, xüsusilə də otel və mehmanxana sahələrində, restoranlar və kafelərdə, turizm agentliklərində, bələdçilik xidmətlərində və nəqliyyat sektorunda. Şəki və Qəbələ kimi regionlarda otel və mehmanxanaların artması ilə bərabər, qonaqpərvərlik sahəsində iş imkanları genişlənir. Bu sahələrdə işləyən işçilər arasında otel administratorları, aşpazlar, barmenlər, xidmət sahəsində çalışanlar və digər təyinatlı işçilər vardır. Hər bir yeni otel və restoranın açılması ilə yerli iş qüvvəsinə olan tələbat artır. Turizm sektorunda işçilərin artması, həm də bu sektorda işə başlayanların gəlir səviyyəsinin yüksəlməsinə səbəb olur, bu da ümumilikdə regionun sosial rifahının yaxşılaşmasına gətirib çıxarır (Əliyeva S. (2020), səh., 79).

2. Bələdçilik və Nəqliyyat Xidmətləri Sektorunda Məşğulluq- Turizm sektorunun inkişafı ilə yanaşı, bələdçilik və nəqliyyat xidmətlərinə olan tələbat da artır. Turistlərin bölgəyə gəlməsi, onlara bələdçilik edən şəxslərin, həmçinin nəqliyyat xidmətlərini təmin edən sürücülərin iş imkanlarını genişləndirir. Yerləşdiyi bölgənin mədəniyyətini, tarixini və təbii gözəlliklərini tanıdan bələdçilər, turizm sahəsinin ayrılmaz hissəsinə çevrilir. Həmçinin, turistlərə rahat və təhlükəsiz səyahət imkanları yaratmaq üçün nəqliyyat sahəsində də işçilərin sayı artır. Avtobus sürücüləri, taksi sürücüləri, avtomobil və avtobus kirayəsi xidmətləri ilə məşğul olan işçilər bu sektorda fəaliyyət göstərir və turizmin artması ilə onların məşğulluq imkanları da yüksəlir (Əliyeva S. (2020), səh., 80).

3. Kiçik Sahibkarlıq və Yerli İstehsalın Artması- Turizm sektorunun inkişafı, kiçik və orta sahibkarlığın inkişafına da təkan verir. Regionda kiçik bizneslərin yaranması və inkişafı ilə yeni iş sahələri açılır. Məsələn, qonaq evlərinin təşkili, yerli suvenirlərin istehsalı və satışı, yerli yeməklərin təqdim edildiyi restoran və kafələrin fəaliyyətə başlaması bu sahədə məşğulluq yaradır. Yerli əl işləri, ipək məmulatları, xalçaçılıq və digər ənənəvi sənətkarlıq məhsulları, turistlərin tələbatına uyğun olaraq artan iş imkanlarını təmin edir. Kənd təsərrüfatı ilə məşğul olan yerli əhali üçün yeni bazar imkanları yaranır, bu da onların məhsullarını satmaq üçün yeni yollar açır və bu sahələrdə iş imkanlarını artırır.

4. **İnfrastruktur Layihələri və Tikinti Sektorunda Məşğulluq-Turizm** sektoru, yalnız xidmət sahələrində deyil, həm də infrastruktur sahəsində də iş imkanları yaradır. Bu sahənin inkişafı yeni yolların, otellərin, istirahət mərkəzlərinin və sosial obyektlərin inşasına gətirib çıxarır. İnfrastruktur layihələri üçün tələb olunan mühəndislər, inşaat işçiləri, texniklər, layihə menecerləri, material təminatçıları və digər mütəxəssislər işə cəlb olunur. Həmçinin, rabitə və kommunikasiya sahəsində də infrastrukturun təkmilləşdirilməsi ilə əlaqədar olaraq texniki işçilərə olan tələbat artır. Bu layihələr nəticəsində bölgədə iş imkanları genişlənir, həmçinin yerli əhali üçün uzunmüddətli məşğulluq sahələri yaradılır(Əliyeva S. (2020), səh., 52).

5. **Kənd Təsərrüfatı və Yerli Məhsul Tədarükü- Turizm** sektorunun inkişafı kənd təsərrüfatına olan tələbatı artırır. Turistlərin qida və digər ehtiyaclarını təmin etmək məqsədilə yerli fermerlər, otellərə və restoranlara təzə tərəvəzlər, meyvələr, ət və süd məhsulları təklif edir. Bu, kənd təsərrüfatı sahəsində məşğulluğun artmasına səbəb olur, çünki fermerlər daha çox məhsul istehsal etmək və satmaq üçün işçi qüvvəsi tələb edirlər. Beləliklə, turizm sektoru yalnız xidmət sahələrini deyil, həm də kənd təsərrüfatı sahələrini canlandırır və yerli məhsulların istehsalçıları üçün yeni bazar imkanları yaradır(Əliyeva S. (2020), səh., 44).

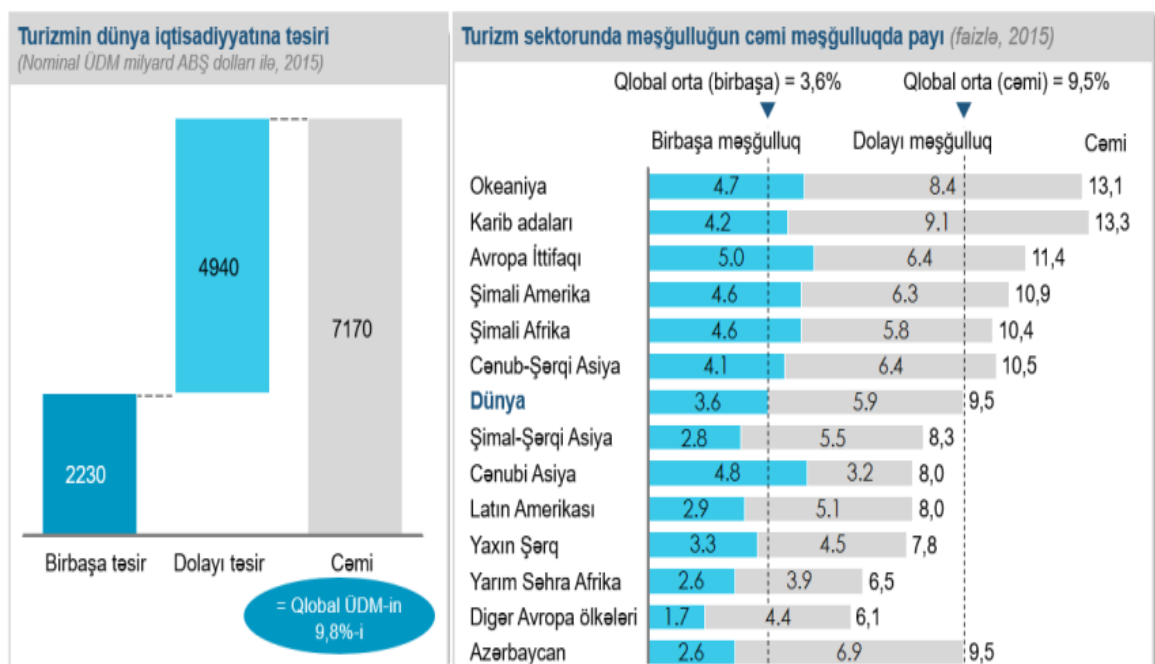
Turizm sahəsində mövcud məşğulluq səviyyəsi, sadalanan bütün sahələrin inkişafı ilə bağlı olaraq genişlənir və dərinləşir. Şəki və Qəbələ kimi turizm potensialı yüksək olan bölgələrdə, turizmin inkişafı yalnız yeni iş yerləri yaratmaqla kifayətlənmir, həm də regional iqtisadiyyatı gücləndirir. Məşğulluq səviyyəsinin yüksəlməsi, həm də insanların həyat şəraitinin yaxşılaşmasına, regionun sosial və iqtisadi inkişafına böyük töhfələr verir. Bu proses, turizmin yalnız iqtisadi sektorda deyil, həm də sosial rifahın artırılmasında əhəmiyyətli bir rol oynadığını nümayiş etdirir(Əliyeva S. (2020), səh., 50)..

FƏSİL II. TURİZM SEKTORUNDA QADINLARIN MƏŞĞULLUĞU

2.1. Qadınların turizm sektorunda iştirakı: dünya və Azərbaycan təcrübəsi

Turizm müasir dünyada iqtisadi inkişafın mühüm hissəsidir və eyni zamanda sosial dəyişikliyi və gender bərabərliyini təşviq edir. Turizmin çoxşaxəli və inklüziv xarakteri qadınların bu sektorda əmək bazarına daxil olmasına kömək edir və onlara maliyyə müstəqilliyini təmin edir. Qlobal və regional təcrübə göstərir ki, qadınlar turizm sektorunda geniş spektrli fəaliyyətlərə cəlb olunurlar. Bu, sosial iştirakın gender balansının və ailə rifahının artırılmasında mühüm rol oynadığını göstərir.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının ekspert təşkilatı olan Ümumdünya Turizm Təşkilatının (UNWTO) 2022-ci il hesabatına görə, dünyada turizm sektorunda çalışanların təxminən 54 faizi qadınlardır. Bu göstəricinin digər iqtisadi sahələrə nisbətən yüksək olması turizmin qadınların məşğulluğunun artırılması potensialına malik olduğunu göstərir. Eyni zamanda, qadınların bu sektorda iştirak səviyyəsi ölkələrin iqtisadi inkişafı, turizm siyasəti, mədəni nümunələri və gender bərabərliyi ilə bağlı mövcud hüquqi tənzimləmələrlə sıx bağlıdır (Dünya Turizm Təşkilatı (UNWTO). (2019)).

Şəkil 2.1. Turizm sektorunda dünya ÜDM-ində və məşğulluğunda pay göstəriciləri

Mənbə: Dünya Səyahət və Turizm Şurası

Turizmdə qadınların vəzifələri və fəaliyyət sahələri çox müxtəlifdir. Onlar təkcə idarəetmə və xidmət sahələrində deyil, həm də sahibkarlıq, idarəetmə, sahibkarlıq kimi sahələrdə də özlərini göstərirlər. Qadınlar aşağıdakı sahələrdə mühüm rol oynayır:

- Qonaqpərvərlik xidmətləri: mehmanxanalarda, motellərdə və qonaq evlərində qeydiyyat, otaq xidməti, müştəri xidməti və SPA zonalarında;
- Mətbəx və iaşə xidmətləri: Yeməklərin hazırlanması, yerli yeməklərin təqdim edilməsi, kulinariya təlimlərinin keçirilməsi və festivalların təşkili;
- Rəhbərlik və turların idarə edilməsi: mədəni irsə, təbiətin qorunmasına və tarixi yerlərə səyahətlərin təşkili;
- Əl işləri və suvenir istehsalı—Qadınların yaradıcılıq fəaliyyəti yerli sənətkarlığın inkişafında və mədəniyyətin yayılmasında mühüm rol oynayır;
- Sahibkarlıq və idarəetmə – Qadınlar turizm agentliklərində, butik otellərdə, eko-hostellərdə və digər turizm obyektlərində sahibkar və menecer kimi fəaliyyət göstərirlər.

Qadınların bu sahələrə cəlb edilməsi onların pul qazanmasına kömək etməklə yanaşı, onların sosial statusunu və qərarların qəbulu proseslərində təmsilçiliyini artırır.

Azərbaycan Respublikası hökuməti son illər turizmi prioritet iqtisadi sahə kimi nəzərdən keçirir. Bu dəyişiklik həm də qadınların bu sənayeyə cəlb olunmasına kömək etdi. Qadınlar Azərbaycan turizmində təkcə işçi kimi deyil, həm də innovativ sahibkar və lider kimi mühüm yer tutur.

Ölkənin müxtəlif bölgələrində, xüsusilə turizm üçün cəlbedici ərazilərdə (Şəki, Qəbələ, Quba, Lənkəran, Lahıc və s.) qadınlar mehmanxana və mehmanxanaların idarə olunmasında, milli mətbəxin təbliğində, əl işlərinin istehsalı və satışında, kənd turizmi və aqroturizm fəaliyyətlərində fəal iştirak edirlər. Bu, həm də yerli icmaların böyüməsinə və onların həyat səviyyəsinin yaxşılaşmasına müsbət təsir göstərir.

Ailə turizmi, kənd təsərrüfatı turizmi və qadın sahibkarlığı

Qadınlar, xüsusən də kənd yerlərində yaşayan qadınlar ailə turizmi, ekoturizm və aqroturizm sahələrində fəaliyyət göstərməklə iqtisadi müstəqillik əldə edə və ölkənin mədəni irsini gələcək nəsillərə ötürə bilirlər. Ailə tipli qonaq evləri qadınlara həm sahibkar, həm də mədəniyyət elçisi olmağa imkan verir, turistlərə kənd həyatının təcrübəsini nümayiş etdirir və evdə hazırlanan milli mətbəxi təqdim edir.

Hökumət və vətəndaş cəmiyyətinin dəstəyi Azərbaycan Turizm Bürosu və Azərbaycan Respublikası Dövlət Turizm Agentliyi tərəfindən həyata keçirilən müxtəlif layihələr vasitəsilə qadınların turizm sektorunda iştirakını artırmaq məqsədi daşıyır. Eyni zamanda, yerli və beynəlxalq QHT-lər qadınlara təhsil, iş bacarıqları və resurslara çıxış əldə etməyə kömək edir. Məsələn, bacarıqların öyrədilməsi, “Qadınlar üçün Turizm Sahibkarlığı” proqramları və mikromaliyyə proqramları bu kontekstdə çox vacibdir (Məmmədli A. (2023), səh., 110).

Qadınların turizm sektorunda iştirakı həm iqtisadi, həm də sosial baxımdan yüksək potensiala malikdir. Bu sektordakı təşəbbüslər gender bərabərliyini təşviq edir, yoxsulluğu azaldır, regionları canlandırır və mədəni müxtəlifliyi qoruyur. Turizm bütün dünyada qadın işçi qüvvəsində pionerdir və Azərbaycan bu tendensiyanın uğurla davam etdirdiyi ölkələr sırasındadır. Gələcəkdə qadınların turizmdə daha yüksək səviyyədə iştirakını təmin etmək üçün genderə həssas siyasətlərin, təlim proqramlarının və maliyyə dəstəyinin genişləndirilməsi çox vacibdir.

2.2. Şəki və Qəbələ rayonlarında qadınların məşğulluq səviyyəsi və sahələri

Şəki və Qəbələ rayonları tarixi, mədəni və təbii sərvətləri ilə yanaşı, Azərbaycanın turizm xəritəsində mühüm yer tutur. Bundan əlavə, yerli əhalinin iqtisadi fəallığını artırmaq potensialına malikdir. Xüsusilə bu bölgələrdə turizmin artması qadınlara yeni iş imkanları, alternativ gəlir mənbələri və sosial həyatda iştirak imkanları yaradıb. Turizm fəaliyyətinin çoxşaxəli xarakteri qadınlara regionlarda gender əsaslı iqtisadi bərabərliyə nail olmağa kömək edir.

Şəki rayonunda qadınların məşğulluğunun əsas istiqamətləri onun zəngin memarlıq strukturları (Şəki Xan Sarayı, Kiş Alban məbədi və s.), milli kulinariya

mədəniyyəti və sənətkarlıq ənənələridir. YUNESKO-nun Dünya İrs Siyahısına daxil olan bu bölgə turizm baxımından son dərəcə canlıdır. Bu dəyişiklik qadınların geniş sahələrdə rolunu artırdı (Quliyeva, M. (2014), səh., 43).

Xüsusilə Şəki və Qəbələ kimi turizm bölgələrində qadınların həyatı sosial və iqtisadi əhəmiyyəti var. Ailə biznesi təkcə mehmanxana və mehmanxanalarda deyil, digər sektorlarda da turizmdə fəal rol oynayır. Bu sahələrdə qadınların fəaliyyəti və əhəmiyyəti aşağıda göstərilmişdir.

1. Ailə tərəfindən idarə olunan qonaq evləri və otellər- Qadınlar ailə üzvləri ilə birlikdə qonaq evlərinin və otellərin idarə edilməsində mühüm rol oynayırlar. Onlar otaqları təmizləmək, qonaqları qarşılamaq, xidmət göstərmək və yerli qonaqpərvərliyi təbliğ etmək kimi məsələlər üzərində işləyirlər. Bu turlar turistlərə kənd həyatı, yerli yeməklər və mədəni tədbirlərlə təcrübə təqdim etməklə bölgənin mədəniyyətini daha yaxından tanımağa imkan verir.
2. Əl işləri və suvenirlərin satışı- Turizm məkanlarında və festivallarda keramika, bəzək əşyaları, kəlağayı naxışları, suvenirlər və milli naxışlarla bəzədilmiş əl işlərinin satışında qadınlar mühüm rol oynayırlar. Bu cür fəaliyyətlər mədəni irsin qorunub saxlanmasına və eyni zamanda pul qazanmağa imkan verir. Yerlilər və turistlər kəlağayı və onun əl işlərini çox sevirlər.
3. İncəsənət və sənətkarlıq-Toxuculuq və əl işləri qadınların ən çox məşğul olduğu sahələrdən biridir. Qadınlar ənənəvi toxuculuq sənətini Qəbələ, Şəki kimi bölgələrdə yaşadır və bu sahədə çoxlu məhsullar istehsal edirlər. Bu sənət özünəməxsusluğu ilə seçilir, bu da turistləri cəlb edir, eyni zamanda bölgənin mədəni irsinin qorunmasına kömək edir.
4. Qonaqpərvərlik və xidmət sektorları- Qadınlar turizm komplekslərində, xüsusən də otel sektorunda müxtəlif xidmətlər göstərirlər. Onlar SPA mütəxəssisi, ofisiant, menecer və mətbəx işçisi kimi işləyə bilirlər. Bu iş yerləri peşə təhsilinə töhfə verir və qadınlara iş yerində təhlükəsizlik və inkişaf imkanları təmin edir.

Qəbələ və Şəki rayonlarında qadınlar turizm sektorunda, xüsusilə bələdçilik və dil xidməti sahəsində fəal işləyirlər. Turistlərin sayı artdıqca qadınlar getdikcə daha çox

yerli bələdçi, tərcüməçi və tur liderləri kimi təyin olunurlar. Bu, onların sosial ünsiyyət bacarıqlarını təkmilləşdirməyə və cəmiyyətə daha çox inteqrasiya etməyə kömək edir. Turistlərə yerli mədəniyyət, adət-ənənələr və tarix haqqında hərtərəfli məlumatların verilməsi bu peşənin mühüm tərkib hissəsidir.

Qadınlar özəl turlar və dövlət tərəfindən idarə olunan tarixi və mədəniyyət obyektlərinə bələdçilik edir və məlumat verirlər. Qadınların peşəkar inkişafı dəstəklənir və bölgənin mədəni irsinə töhfə verilir. Əsas fəaliyyət yerləri aşağıdakılardır:

Şəki Xan Sarayı- Qadın bələdçilər turistlərə bu abidənin tarixi və memarlığı haqqında məlumat verirlər.

Şəki Tarix-Diyarşünaslıq Muzeyi: Muzeyin xanım əməkdaşları tərəfindən sərgilər və maarifləndirici turlar təşkil olunur.

Qəbələ Arxeoloji Mərkəzi- Burada qadınlar qədim tapıntılara bələdçi ilə ekskursiyalar təşkil edirlər.

Qəbələ Dövlət Rəsm Qalereyası- Qadınlar yerli və xarici ziyarətçilərə öz sənət əsərlərini nümayiş etdirərkən bələdçilik edirlər.

Turizm İnformasiya Mərkəzləri- Şəki və Qəbələdə yerləşən bu mərkəzlər turistlərə məlumat verir və onlara öz marşrutlarını planlaşdırmağa kömək edir.

Qadınların rəqəmsal bacarıqlarını və sosial statusunu yaxşılaşdırmaqla yanaşı, bu tədbirlər yerli turizm sektorunun davamlı böyüməsinə əhəmiyyətli dərəcədə töhfə verir.

Qəbələ regionda qadınlar üçün ən böyük iş imkanları olan dağ turizmi və müasir infrastrukturu ilə məşhurdur. Regionda keçirilən otellər, idman və turizm mərkəzləri, beynəlxalq tədbirlər və festivallar qadınların əmək bazarında daha çox iştirakını təşviq edir. Qəbolada turizm sektorunda çalışan qadınların ən çox maraqlandığı sahələr bunlardır:

- Tufandağ xizək və yay əyləncə kompleksi kimi böyük turizm obyektlərində qadınlar SPA mütəxəssisləri, ofisiantlar, menecerlər və mətbəx işçiləri kimi müxtəlif vəzifələrdə çalışırlar.

- Qəbələdə keçirilən beynəlxalq musiqi festivalları, mədəniyyət yarmarkaları və kənd məhsulları sərgiləri qadınların fəal iştirak etdiyi tədbirlərdir. Onlar bu tədbirlərdə həm təşkilatçı kimi, həm də məhsullarını tanıtmaqla iştirak edirlər.
- Qadınlar yarmarkalarda əl işləri və təbii qida məhsulları (pendir, bal, cəm, bitki çayları) sataraq sahibkarlıq bacarıqlarını inkişaf etdirirlər.

Son zamanlar qadınlar yerli turizm şirkətlərində menecer, tur koordinatorları, rezervasiya operatorları və sosial media marketinq mütəxəssisləri kimi vəzifələrdə işləməyə başlayıblar. Bu, qadınlara rəqəmsal bacarıqlarını inkişaf etdirməyə və müasir turizm sektorlarında işləməyə imkan verir.

Bu məlumatlar Şəki və Qəbələdə qadınların turizm sektorunda mühüm rol oynadığını göstərir.

Qadınların məşğulluğunu artıran əsas amillər

Şəki və Qəbələ rayonlarında qadın işçi qüvvəsinin səviyyəsinin artmasına səbəb olan əsas amillər bunlardır:

- Turizm infrastrukturunun sürətli inkişafı: Otellərin, restoranların, əyləncə mərkəzlərinin və nəqliyyat sistemlərinin genişləndirilməsi qadınlar üçün daha çox iş imkanları yaratmışdır.
- Hökumət və beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən dəstək: Dövlət Turizm Agentliyi və müxtəlif beynəlxalq təşkilatlar qadınların məşğulluğunun artırılması üçün qadınlar üçün treninqlər, mikro kredit proqramları və sosial müəssisələrin məşğulluğunu təmin etmişdir.
- Mədəni irsin və yerli resursların cəlb edilməsi: Bölgənin zəngin mədəniyyəti, kulinariya ənənələri və əl işləri qadınların bu sahələrdə pul qazanmasına imkan yaradıb.

Regionların davamlı inkişafı və yerli icmaların sosial-iqtisadi imkanlarının artırılması üçün Şəki və Qəbələ rayonlarında qadınların turizm sektorunda rolu və iştirak səviyyəsi çox vacibdir. Bu iştirak təkcə pul qazanmır, həm də qadınların cəmiyyətdəki təsirini artırır, onların qərar qəbul etmə proseslərində daha çox iştirak etməsinə imkan verir və həqiqətən də gender bərabərliyinə töhfə verir. Gələcəkdə

qadınlar üçün peşə hazırlığının təşkili, daha çox maliyyə dəstəyinin göstərilməsi və innovativ sahibkarlıq modellərinin yayılması mövcud potensialdan daha yaxşı istifadə etmək üçün mühüm addımlardır (Quliyeva, M. (2014), səh., 44).

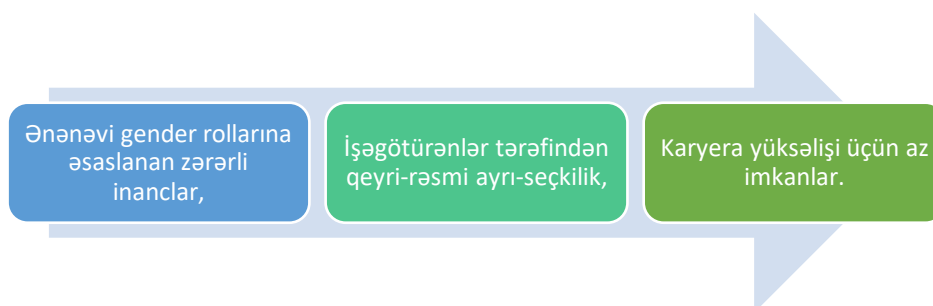
2.3. Qadınların turizm sahəsində qarşılaşdıqları əsas problemlər

Turizm sektoru qadınlar üçün bir çox iş imkanları təqdim etsə də, qadın işçilər bir çox sistem və sosial problemlərlə üzləşirlər. Dünyada olduğu kimi, Azərbaycanda da qadınlar turizmdə iqtisadi, sosial və mədəni problemlərlə üzləşirlər. Bu çağırışlar onların tam potensialına çatmasına mane olur və sektorun gender inklüziv inkişafını ləngidir.

Gender əmək haqqı fərqləri: Kişilər və qadınların eyni iş və vəzifələrə malik olmasına baxmayaraq, əmək haqqı bərabərsizliyi bu gün də davam edir. Rəsmi statistika və yerli müşahidələr bu fərqdən təsirlənir. Qadınlar turizm sektorunda daha çox xidmət sahələrində çalışdıqları üçün aşağı maaşlı işlərdə daha çox təmsil olunurlar. Bu, onların həm iqtisadi, həm də sosial təminatını məhdudlaşdırır (Xəlilova, Z. (2018), səh.,35).

Rəhbər vəzifələrə keçiddə çətinliklər: Qadınların turizmdə iştirak nisbəti ümumilikdə yüksək olsa da, strateji qərarların qəbulu və rəhbər vəzifələrdə qadınların təmsil olunması kifayət qədər aşağıdır. Qadınlar tez-tez təmizlikçi, ofisiant, tur bələdçisi və ya inzibati köməkçi kimi çalışırlar və idarəedici və ya icraçı rollara yüksəlməkdə çətinlik çəkirlər. Bunun əsas səbəbləri aşağıdakılardır:

Sxem 2.1. Turizm sektorunda qadınların rəhbər vəzifələrə keçidində əsas maneələr

Mənbə: Müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

Ailə məsuliyyətləri və vaxt məhdudiyyətləri: Qadınlar, xüsusən də kənd və yarımşəhər yerlərində yaşayanlar, ailə məsuliyyətlərinin böyük bir hissəsini (uşaq baxımı, ev işləri, qocalara qulluq və s.) çiyinlərinə götürdükləri üçün tam ştatlı işlərdə işləməkdə çətinlik çəkirlər. İş saatları məhdudlaşdırıldıqda, bu sosial şərait onların işlərini tərk etmələrinə səbəb ola bilər. Turizmin mövsümi olması qadınların il boyu iş tapmasını çətinləşdirən digər amildir (Xəlilova, Z. (2018), səh.,35).

Məhdud ixtisas və təlim imkanları: Turizm sənayesində uğur qazanmaq üçün texniki bacarıqlar, dil bilikləri, müştəri xidməti bacarıqları və mədəni məlumatlılıq lazımdır. Bununla belə, regionlarda, xüsusən də ucqar kəndlərdə qadınların bu sahələr üzrə ixtisaslaşmasına imkan yaradan adekvat təlim proqramlarına çıxış azdır. Kursların sayının azlığı, məsafəsinin uzun olması və ya ödənişli olması səbəbindən təhsildə iştirak azalır.

Sosial və mədəni stereotiplər: Cəmiyyətdə bəzi peşələr haqqında hələ də sərt inanclar mövcuddur. Məsələn, bəzi cəmiyyətlər və ailələr qadının tur rəhbəri, bələdçi və ya gecə növbəsində otel işçisi kimi işləməsini qəbul edilməz hesab edir. Bu tip sosial stiqma qadınların seçim və ifadə azadlığına ciddi maneə yaradır. Bu nümunələri dəyişdirmək üçün sosial qavrayışlar dəyişdirilməlidir və uzunmüddətli təhsil səyləri lazımdır (Xəlilova, Z. (2018), səh.,36).

Qadın hüquqlarını qoruyan hüquqi bazaya baxmayaraq, qadınları gender əsaslı ayrı-seçkilikdən qoruyan və karyera yüksəlişi üçün imkanlar təmin edən institusional sistemlər qeyri-adekvatdır. Məsələn, qadın turizm işçiləri üçün xüsusi mentorluq proqramlarının, qadın kooperativlərinin və biznes inkubatorlarının olmaması bu sahədə irəliləyişi məhdudlaşdırır.

Problemlərin həlli üçün mövcud təşəbbüslər: Son illərdə hökumət və vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları qadınların turizm sektorunda daha çox iştirakını təşviq etmək və dəstəkləmək üçün bir sıra proqramlara başlamışdır. Bu proqram əhatə edir (Xəlilova, Z. (2018), səh.,37):

- Təlim və sertifikatlaşdırma proqramları: Dövlət Turizm Agentliyi, BMT-nin İnkişaf Proqramı və yerli QHT-lər regionda qadınlara bələdçilik, qonaqpərvərlik, dil və turizmin idarə edilməsi üzrə təlimlər keçirir.

- Qadın sahibkarlığının təşviqi: Ailə turizmi, kənd turizmi, qonaq evinin idarə edilməsi və əl işləri sahələrində çalışan qadınlara mikro kreditlər, qrantlar və texniki dəstək verilir.
- Maarifləndirmə kampaniyaları: Media gender stereotiplərini aradan qaldırmaq üçün qadınların uğur hekayələrini ictimailəşdirmək üçün sosial kampaniyalar aparır.

Turizm sektoru qadınların iqtisadi fəallığını artırmaq üçün böyük potensiala malikdir, lakin bu potensialın tam istifadəsinə mane olan əhəmiyyətli sosial, iqtisadi və institusional maneələr mövcuddur. Bu problemləri sistemli şəkildə həll etmək üçün sadəcə olaraq dövlət dəstəyinin göstərilməsi kifayət deyil; Eyni zamanda, sosial maarifləndirmə artırılmalı, özəl sektor daha inklüziv siyasətlər qəbul etməli və qadınlar özlərini inkişaf etdirməyə davam etməlidirlər. Nəticə etibarı ilə turizm sektoru qadınları gücləndirməyə və cəmiyyəti gender bərabərliyinə doğru irəliləməyə kömək edə biləcək mühüm alət ola bilər.

III FƏSİL. ŞƏKİ VƏ QƏBƏLƏ RAYONLARINDA QADIN MƏŞĞULLUĞUNUN ARTIRILMASI PERSPEKTİVLƏRİ

3.1. Qadın sahibkarlığının inkişaf etdirilməsi və dəstəklənməsi

Müasir iqtisadi inkişaf strategiyalarına qadın sahibkarlığının təşviqi və dəstəklənməsi daxildir. Qadınların sahibkarlıq fəaliyyətində səmərəliliyinin artırılması cəmiyyətin bütün təbəqələrinin iqtisadi proseslərə cəlb edilməsi, gender bərabərliyinin təmin edilməsi və inklüziv inkişafın təşviqi baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu, həm də regionların sosial-iqtisadi potensialından tam istifadə etməyə və yerli icmaların rifahının yaxşılaşdırılmasına kömək edir.

Azərbaycanın müxtəlif bölgələri, xüsusən də Şəki və Qəbələ kimi turizm məkanları qadın sahibkarlığının təşviqi üçün çoxsaylı imkanlar təklif edir. Sahibkar qadınlar bu bölgələrdə kənd turizmi, ailə pansionatları, milli mətbəxə əsaslanan restoranlar, yerli suvenir və əl işlərinin istehsalı kimi sahələrdə iqtisadiyyatın şaxələndirilməsinə və qeyri-neft sektorunun güclənməsinə öz töhfələrini verirlər (Məmmədli A. (2023), səh.,110-112).

İnkişafı üzrə imkanlar:

1. Güzəştli maliyyə alətləri və mikrokredit proqramları: Qadınlara öz biznes ideyalarını həyata keçirməyə və mövcud fəaliyyətlərini genişləndirməyə kömək etmək üçün aşağı faizli kreditlərə, qrantlara və mikromaliyyə xidmətlərinə geniş çıxış təmin edilməlidir. Bu məqsədlə Kiçik və Orta sahibkarlıq, bank sektoru və Kənd Təsərrüfatı Kredit və İnkişaf Agentliyi kimi dövlət qurumları qadınlar üçün xüsusi kredit paketləri təqdim etməlidir.

2. Maarifləndirmə və peşə hazırlığı proqramları: Sahibkarlığa başlamaq istəyən qadınlara müstəadi olaraq təlim, inkubasiya, mentorluq və vebinarlar təşkil edilməlidir. Bu tədbirlər qadınların maliyyə, marketinq və hüquq sahələrində daha çox məlumat əldə etmələrinə imkan verəcək və beləliklə, onların iş həyatında uğur qazanmalarına kömək edəcək.

3. Rəqəmsal bazarlara çıxış və rəqəmsal imkanlardan istifadə – Yerli qadın sahibkarlara mal və xidmətlərini daha geniş auditoriyaya təklif etmək üçün onlayn

ticarət platformalarına çıxış təmin edilməlidir. Texniki dəstək mexanizmləri və e-ticarət təlimləri qadınların satış etmək şanslarını əhəmiyyətli dərəcədə artırmağa bilər.

4. Kooperativlərin və ailə bizneslərinin həvəsləndirilməsi: Eyni məhəllədə yaşayan və oxşar fəaliyyətlə məşğul olan qadınlara “qadın kooperativləri” və ya “ailə biznesi” yaratmaq üçün imkanlar yaradılmalıdır. Bu üsul həm resurslardan səmərəli istifadəyə, həm də qadınların sosial həmrəyliyinə kömək edəcək.

Aşağıdakılar dəstək mexanizmlərini göstərir (Məmmədli A. (2023), səh.,116):

1. Dövlət proqramları və təşəbbüsləri: Sahibkarlığın inkişafı üzrə dövlət proqramlarında qadınlara xüsusi dəstək göstərilməlidir. Kiçik və Orta Müəssisələrin İnkişafı və Dəstək Agentliyi (KOBİDA) tərəfindən qadın sahibkarları hədəf alan layihələr ölkə miqyasında genişləndirilməli və daha əlçatan olmalıdır.

2. Inkubasiya və sahibkarlıq platformaları: İnnovativ biznes ideyalarını dəstəkləmək və ilkin mərhələdə qadınlara texniki, hüquqi və maliyyə yardımı göstərmək üçün biznes inkubasiya və sahibkarlıq mərkəzlərinin yaradılması lazımdır. Bu platformalar qadınlara öz potensiallarını reallaşdırmağa kömək etmək üçün mühüm bir vasitə təqdim edir.

3. QHT-lərlə əməkdaşlıq və beynəlxalq layihələr: Yerli qadın sahibkarlığına dəstək məqsədilə USAID (United States Agency for International Development), UNDP (United Nations Development Programme) və GIZ (Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit) kimi beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən həyata keçirilən layihələrdən daha geniş istifadə edilməli və vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları ilə əməkdaşlıqda qadınlara davamlı dəstək proqramları hazırlanmalıdır.

4. Dövlət və inzibati həvəsləndirmə mexanizmləri: Uğurlu qadın sahibkarların nümunə kimi göstərilməsi, sosial təşviq kampaniyaları və mükafat sistemləri qadınları sahibkar olmağa təşviq edir.

Azərbaycan hökuməti qadın sahibkarlığının artırılması və turizm sektorunda məşğulluğun artırılması üçün bir sıra rəsmi proqram və təşəbbüslər irəli sürür.

Azərbaycan Turizm və Menecment Universiteti, ASAN Könüllüləri və Coca-Cola Fondunun dəstəyi ilə həyata keçirilən “**Uğurlu Qadın, Uğurlu Gələcək**” layihəsi Qəbələ, Gəncə və Masallı rayonlarında turizm sektorunda çalışan qadınların bilik və

bacarıqlarını artırmaq məqsədi daşıyır. Layihə çərçivəsində turizmin əsasları, idarəetmə, müştəri xidməti və gigiyena kimi mövzularda pulsuz təlimlər verilir. Təlimləri Türkiyənin tanınmış mütəxəssisləri və ATMU-nun müəllimləri aparırlar. (<https://asan.gov.az/az/media/press-releases/qebelede-turizm-ve-qadinlara-destek-layihesi-icra-olunacaq>)

“**Turizmə Dəstək**” layihəsi Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin tabeliyində olan Dövlət Məşğulluq Agentliyi tərəfindən həyata keçirilir. Layihənin məqsədi turizm sektorunda fəaliyyət göstərən sahibkarlıq subyektlərini inkişaf etdirmək və turizm sektorunda fəaliyyət göstərən digər biznes subyektləri ilə əlaqələr yaratmaqdır. Layihənin məqsədi sosial cəhətdən əlverişsiz qruplardan olan işsizləri və işaxtaranları yeni iş imkanlarına cəlb etməkdir. (<https://dma.gov.az/layiheler/sosial-layiheler/turizme-destek>)

Azərbaycan Turizm Assosiasiyası və Azərbaycan Qadın Sahibkarlığın İnkişafı Assosiasiyası arasında imzalanmış əməkdaşlıq memorandumu turizm sektorunda qadın sahibkarların fəaliyyətini dəstəkləmək və təşviq etmək məqsədi daşıyır. Bu əməkdaşlıq qadın sahibkarları təlimlərdə iştirak etməyə və kənd turizmini artırmaq üçün məlumat turları təşkil etməyi planlaşdırır. (<https://abc.az/public/az/news/20868>)

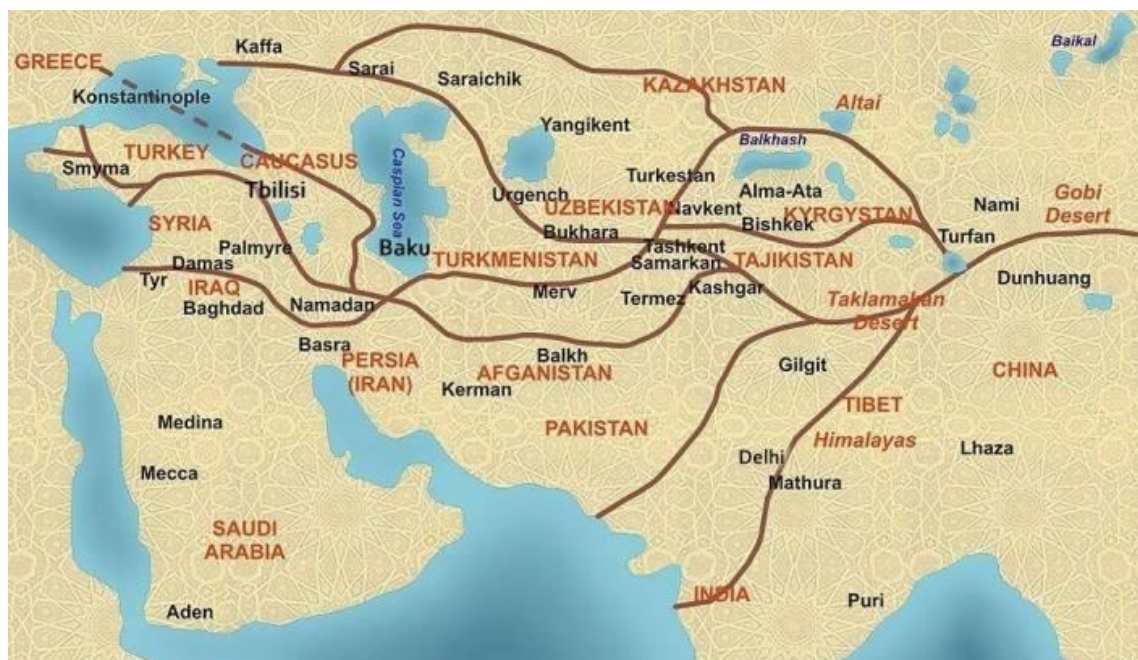
Dövlət Məşğulluq Agentliyi tərəfindən həyata keçirilən “**Qadına Bir Addım**” layihəsinin məqsədi məişət zorakılığına məruz qalan və sığınacaqlarda müvəqqəti məskunlaşdırılan qadınların psixoloji vəziyyətinin yaxşılaşdırılması və onların əmək bazarına hazırlığının təmin edilməsidir. Layihə qadınlara müxtəlif bacarıq və biliklər verməklə onlara psixoloji dəstək və məşğulluq istiqamətində istiqamət verir. (<https://dma.gov.az/layiheler/sosial-layiheler/qadina-bir-addim-layihesi>)

Bu proqramlar və təşəbbüslər qadınların turizm sektorunda daha geniş iştirakını stimullaşdırmaq, onların iqtisadi müstəqilliyini gücləndirmək və regionların turizm potensialını artırmaq məqsədilə həyata keçirilir.

Müasir iqtisadi inkişaf strategiyaları qadın sahibkarlığını dəstəkləyir və inkişaf etdirir. Bu proses qadınların iqtisadi müstəqilliyinə və regionların sosial-iqtisadi inkişafına, yerli icmaların rifahına və ümumilikdə cəmiyyətin davamlı inkişafına kömək edir. Xüsusilə turizm potensialı olan regionlarda və kənd yerlərində qadınların

iqtisadi fəaliyyətlə məşğul olması, milli dəyərlərin qorunması, sosial bərabərliyin təmin edilməsi və qeyri-neft sektorunun inkişafına töhfə verməsi çox vacibdir.

Statistik vəziyyət: Dövlət Statistika Komitəsinin 2023-cü il üzrə məlumatına görə, ölkədə sahibkarların təxminən 22 faizini qadınlar təşkil edir. Bu göstərici regionlara görə dəyişsə də, xüsusilə turizm, kənd təsərrüfatı, xalçaçılıq və yeyinti sənayesi kimi sahələrdə qadınların fəallığı əhəmiyyətli dərəcədə artır. Bu rəqəm Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunda ümumi göstəricidən yüksəkdir ki, bu da qadınların turizm yönümlü mikro və kiçik sahibkarlıq fəaliyyətinə daha çox maraq göstərdiyini göstərir (Əhmədova L. (2020), səh., 60).

Şəkil 3.1. Azərbaycan Respublikası müasir İpək Yolu qurşağı

Mənbə: <https://www.geostrategiya.az/news.php?id=86>

Qəbələ rayonu: Qəbələdə qadınlar tərəfindən yaradılmış Qafqaz Əl Sənətləri Kooperativi (link) toxuculuq, muncuqdan zərgərlik məmulatlarının hazırlanması və milli geyimlərin tikilməsi ilə məşğul olur. Avropa İttifaqı tərəfindən maliyyələşdirilən layihə çərçivəsində həyata keçirilən bu təşəbbüs 30-dan çox qadının əmək bazarına çıxışına kömək edib (Əliyeva, N. (2018), səh.,22).

İnkişaf imkanları və dəstək mexanizmləri: Əvvəlki bölmədə qeyd edildiyi kimi, bu sahədə əsas inkişaf alətləri, xüsusilə güzəştli kreditlər, təlim proqramları, rəqəmsallaşmanın təşviqi, qadın kooperativlərinə və ailə biznesinə dəstək, regionlarda qadınların sahibkarlıqla məşğul olmaq və mövcud bizneslərini inkişaf etdirmək

imkanlarını artırır. Bundan əlavə, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnkişaf Proqramı (UNDP) və Birləşmiş Ştatların Beynəlxalq İnkişaf Agentliyi (USAID) tərəfindən maliyyələşdirilən layihələr kənd qadınlarına sosial sahibkarlıq, biznes planlaması, brendinq və müştəri münasibətlərinin qurulması üzrə təlimlər verir (Əliyeva, N. (2018), səh.,24).

Son iki ildə “Kənd qadınları sahibkara çevrilir” milli proqramı çərçivəsində 100-dən çox qadın təsərrüfatı rəsmi dövlət qeydiyyatından keçib. Bu, onların məhsullarının yerli istehlakçılara satılmasına səbəb olub. Bu proqram həmçinin qadınlara məhsullarını rəqəmsal platformalarda marketinq və satmaqda rəqəmsal dəstək verdi.istinad

3.2. Turizm sektorunda gender bərabərliyinin təmin olunması istiqamətində təşəbbüslər və aparılan əsas strategiyalar

3. Turizm sürətlə inkişaf edən, çoxşaxəli və əmək tutumlu sektor olduğundan, cəmiyyətin müxtəlif təbəqələrinin, xüsusilə də qadınların iqtisadi fəallığının artırılması üçün mühüm imkanlar təqdim edir. Bu sahədə gender bərabərliyinə nail olmaq təkcə insan hüquqları və sosial ədalət məsələsi deyil, həm də davamlı və inklüziv iqtisadi inkişafın əsas şərtidir. Qadınların turizmdə daha çox təmsil olunması işçi qüvvəsinin müxtəlifliyinə, daha yaxşı xidmətlərə və yerli icmaların sağlamlığına birbaşa təsir göstərir. (Pritchard, A., Morgan, N., & Ateljevic, I. (2007), pg., 2).

Şəkil 3.2. Gender bərabərliyi üzrə reyting göstəriciləri

Mənbə: https://www.facebook.com/100064500947953/posts/1060815889411766/?_rdr

Azərbaycan gender bərabərliyi baxımından regionda sonuncu yerdədir. Dünya İqtisadi Forumu (WEF) 146 ölkənin daxil olduğu 2024-cü il üçün gender bərabərliyi reytingini açıqlayıb. Azərbaycan əvvəlki illə müqayisədə 6 pillə geriləyərək 103-cü yerə düşüb. Hesabatda Azərbaycan region ölkələri arasında sonuncu yeri tutur, Rusiya isə bura daxil deyil. O, dörd əsas meyara görə sıralanır: iqtisadi inkişaf və imkanlar, təhsil səviyyəsi, sağlamlıq və təhlükəsizlik və siyasi iştirak. Hesabata görə, hazırda dünyada gender bərabərliyinə tam nail olan ölkə yoxdur. Ən çox İslandiya qeydə alınıb.

Bununla belə, turizm sektorunda qadınların üzləşdiyi problemlərə gender əsaslı məhdudiyyətlər, əmək bazarındakı stereotiplər, sosial rolların qeyri-bərabər paylanması və rəhbər vəzifələrdə aşağı təmsilçilik daxildir (Hüseynova, N. (2016), səh.,45).

Lazımi tədbirlər və ehtiyat tədbirləri:

1. Şəki və Qəbələ kimi turizm mərkəzlərində aşağı ixtisaslı vəzifələrdə çalışan qadınların təmsilçiliyinin artırılması üçün məqsədyönlü proqramların həyata keçirilməsi əmək bazarında gender tarazlığının təmin edilməsi üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Yerli turizm müəssisələrində çalışan qadınlara liderlik, peşəkar inkişaf və motivasiya mentorluq təlimləri verilməlidir. Həm dövlət, həm də özəl sektor qadınların irəliləyişinə daha çox imkan yaratmaq üçün bu təşəbbüslərdə iştirak etməlidir.
2. Turizm sektorunda fəaliyyət göstərən mehmanxanalar, restoranlar, turoperatorlar və digər müəssisələrdən gender bərabərliyi ilə bağlı daxili strateji sənədlər hazırlayıb həyata keçirmələri tələb olunur. Bu sənədlər kişi və qadın işçilər üçün eyni maaşı, eyni rollar üçün bərabər imkanları, gender əsaslı ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılmasını və şikayətlər üçün imkanları təmin etməlidir. Gender siyasətinin səmərəli həyata keçirilməsi üçün müntəzəm monitoring və qiymətləndirmə sistemləri də nəzərə alınmalıdır.
3. İş şəraitinin yaxşılaşdırılması və sosial dəstək: İş şəraitinin yaxşılaşdırılması turizm sektorunda çalışan qadınların uzunmüddətli iştirakı üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu məqsədlə çevik iş saatları, daha çox uşaq baxımı xidmətləri, daha çox analıq məzuniyyəti və sosial təminat paketlərinin gücləndirilməsi zəruridir. Xüsusilə kənd turizmində çalışan qadınlar üçün dövlət və yerli bələdiyyələrin birgə təşkil edəcəyi uşaq bağçalarının yaradılması onların iş həyatında daha fəal iştirakını asanlaşdıracaq.
4. Maarifləndirmə kampaniyaları və ictimai rəyin dəyişdirilməsi: Turizm sektorunda çalışan qadınları dəstəkləyən maarifləndirici kampaniyalar aparılmalıdır. Bu kampaniyalar ailələrə və yerli icma üzvlərinə qadınların iqtisadiyyatdakı rolunun əhəmiyyətini çatdırmalı və uğurlu qadın nümunələrini nümayiş etdirməlidir. Məsələn, yerli televiziya və sosial mediada “Qadın Turizm Liderləri” adlı ictimai maarifləndirmə proqramı yaradıla bilər.
4. Qadın hüquqlarının müdafiəsi, iqtisadiyyatın inkişafı və cəmiyyətin bütün təbəqələrinin potensialının düzgün qiymətləndirilməsi üçün turizm sektorunda gender bərabərliyinin təmin edilməsi strateji əhəmiyyət kəsb edir. Şəki və Qəbələ kimi turizm

baxımından parlaq bölgələrdə bu istiqamətdə atılan hər bir addım yerli resurslardan daha səmərəli istifadəni, davamlı inkişafı və qadınların sosial-iqtisadi rolunu gücləndirəcək (Əhmədova L. (2020), səh., səh.,70).

Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, qadınların turizm sektorunda daha çox iştirakı daxili gəliri, məhsuldarlığı və yerli iqtisadiyyatlarda sosial rifahı artırır. Nəticədə bələdiyyələr, özəl sektor, dövlət qurumları və qeyri-hökumət təşkilatları arasında sıx əməkdaşlıq qurulmalı və bu sahədə uzunmüddətli planlar yaradılmalıdır.

Turizm sektorunda gender bərabərliyinin təmin edilməsi regional inkişaf üçün strateji əhəmiyyət kəsb edir. Şəki və Qəbələdə qadınların bu sahəyə integrasiyası, onların rəhbər vəzifələrdə təmsil olunması və sosial dəstək göstərilməsi təşəbbüsləri həm qadınların həyat keyfiyyətini yaxşılaşdıracaq, həm də regionun iqtisadi və mədəni inkişafına əhəmiyyətli dərəcədə dəstək verəcək. Buna görə də turizm sektorunun gender balanslaşdırılmış inkişafı üçün həm dövlət, həm də yerli ictimaiyyət səviyyəsində davamlı, məqsədyönlü fəaliyyət planları həyata keçirilməlidir (Rəhimov, R., & İsmayılova, L. (2017), səh.,55).

Turizm sektoru qadınların iqtisadi və sosial inkişafında mühüm rol oynayır. Şəki və Qəbələ kimi turizm potensialı yüksək olan regionlarda qadınların fəallığının inkişaf etdirilməsi və artırılması üçün strategiyalar hazırlanmalı və həyata keçirilməlidir. Bu taktikalar turizm sektorunun rəqabət qabiliyyətini artırır, qadınların potensialını üzə çıxarır. Bu məqsədə nail olmaq üçün əsas strateji istiqamətlər bunlardır: Peşə hazırlığı və bacarıqların inkişafı: Qadınların turizm sektorunda uğurla fəaliyyət göstərmələri üçün onlara müasir əmək bazarına uyğun peşə və texniki biliklər verilməlidir (Quliyeva N. (2021), səh.,93-94).

Peşə təhsili imkanlarının genişləndirilməsi: Rəhbərlik, otel idarəçiliyi, restoran idarəçiliyi, iaşə və tədbirlərin idarə edilməsi kimi turizmlə bağlı kursların və təlim proqramlarının qadınlar üçün daha uyğun olması vacibdir. Bunun əvəzinə həm hökumət, həm də vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları tərəfindən maliyyələşdirilən təhsil proqramlarına ehtiyac var.

Rəqəmsal savadlılıq və texnologiya bacarıqlarının inkişafı: Onlayn marketing, sosial media idarəçiliyi, satış və reklam kimi bacarıqlar qadınlara məhsul və xidmətlərini daha geniş demoqrafik təbəqəyə satmağa kömək edə bilər. Bu bacarıqlara elektron sifariş sistemlərindən istifadə daxildir. Bu sahədə təhsil qadınların global iqtisadiyyatda iştirakını artıracaq.

İnfrastruktur və informasiya dəstəyi: Qadınlar tərəfindən yaradılmış və ya idarə olunan turizm obyektlərinin inkişafı üçün uyğun biznes mühiti, informasiyaya asan çıxış və texnoloji infrastruktur lazımdır.

- Rəqəmsal platformaların yaradılması: Yerli və milli səviyyədə qadınlar tərəfindən göstərilən xidmətlərin (yataqxanalar, kənd turizm marşrutları, əl işləri və mətbəx məhsulları) təşviqi və satışı üçün elektron ticarət və rezervasiya platformaları hazırlanmalı və ya mövcud platformalara integrasiya imkanları təmin edilməlidir.
- Yerli marşrutlarda qadın təşəbbüslərinin daxil edilməsi: qadın bələdçilərin rəhbərlik etdiyi səyahətlər, qadın sahibkarların məhsullarının nümayiş olunduğu dayanacaqlar, turizm agentliklərinin təklif etdiyi interaktiv təcrübə imkanları və xidmətləri ilə zənginləşdirilmiş marşrutlar.

Innovativ və inklüziv layihələrin təşviqi qadınlara öz yaradıcılıq və təşəbbüslərini nümayiş etdirməyə və orijinal turizm məhsulları istehsal etməyə imkan verir. Bu, qadınların sosial statusunu yüksəltməyə kömək edir və regionun mədəni və iqtisadi inkişafına töhfə verir (Quliyeva N. (2021), səh.,100).

- "Qadın və Turizm" brendi: Şəki və Qəbələ qadınlarının əl işlərini, dekorativ sənətini, milli mətbəx məhsullarını və xidmətlərini özündə birləşdirən brend. Bu, həm yerli, həm də xarici turistlər üçün cəlbedici vizual və mədəni imic yaradacaq.
- Ekoturizm, etnoturizm və kənd təsərrüfatı turizmində iştirak: Bu alternativ turizm istiqamətlərində kənd yerlərində yaşayan qadınların bacarıq və resurslarından faydalanmaq mümkündür. Məsələn, turistlərə yerli həyat tərzini tanıtmak üçün qadınlar üçün kurslar, yerli yeməklərin hazırlanması, toxuculuq və tikmə kimi fəaliyyətlər təşkil edilə bilər.

Əməkdaşlıq və şəbəkələşmə: Qadınların dəstək mexanizmləri qura, təcrübələrini bölüşə və birlikdə layihələr həyata keçirə bildiyi platformalar hazırlanmalıdır (Quliyeva N. (2021), səh.,101).

- Qadın sahibkarlar üçün assosiasiyalar və klublar: Şəki və Qəbələdə turizm sahəsində çalışan qadınların bir araya gələ biləcəyi şəbəkələr və qruplar yaradılmalıdır. Bu birliklər vasitəsilə onlar təlim və sərgilərdə iştirak edə, birgə layihələr həyata keçirə və dövlət dəstəyi proqramlarından yararlanırlar.
- Dövlət, özəl sektor və vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları ilə üçtərəfli əməkdaşlıq: Qadınların turizmdə uğurlarını təmin etmək üçün dövlət qurumları, özəl sektor nümayəndələri və vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları arasında əməkdaşlıq çərçivəsində dəstək proqramları hazırlanmalıdır. Təlim, mentorluq, bazara çıxış imkanları və mikromaliyyə dəstəyi bu proqramlardan bəziləridir.

Qadınların turizm sektorunda daha çox iştirakını təmin etmək üçün mövcud imkanlar genişləndirilməli və yeni planlar həyata keçirilməlidir. Peşə təhsili, texnologiyaya çıxış, innovativ təşəbbüslər, şəbəkələşmə imkanları və innovativ startaplar qadınlara bu sahədə lider mövqelərə yüksəlməyə, iqtisadi müstəqilliyə nail olmağa və ümumi rifahı yaxşılaşdırmağa kömək edəcək. Bu strategiyalar qadınların bu sahədə lider mövqelərə yüksəlməsinə kömək edəcək.

NƏTİCƏ

Şəki və Qəbələnin turizm potensialının artırılması onların zəngin mədəniyyəti, tarixi, təbiəti və mövcud infrastrukturunu ilə mümkündür. Bu potensialın tətbiqi qadınların turizm sahəsində daha çox məşğulluq imkanlarını təmin edəcək. Qadınların turizmdə iştirakının artırılması həm regional iqtisadi inkişafı, həm də sosial dayanıqlığı artıracaq.

Əmək baxımından Şəki və Qəbələ rayonlarında qadınların müxtəlif sahələrdə yüksək tempə çalışdıqları görünür. Bu sahələr arasında otel, restoran, kafe, bələdçilik xidmətləri və əl işləri kimi sahələrdə qadınların mühüm rolları önə çıxır. Bundan əlavə, kənd turizminin və ekoturizmin inkişafı qadın sahibkarları həvəsləndirə bilər.

Bununla belə, turizm sektorunda qadınların üzləşdiyi ən böyük problemlər gender bərabərsizliyi, pis iş şəraiti, yerli icmalar haqqında stereotip inanclar və idarəetmə və qərar qəbulətmə proseslərində qadınların kifayət qədər təmsil olunmamasıdır. Bu problemlər qadınların sektorda daha da irəliləməsinə mane olmaqla yanaşı, onların sektorda daha fəal rol almasına mane olur.

Təkliflər:

Qadın sahibkarları dəstəkləmək üçün xüsusi kreditlər, təlim və biznes inkubasiya proqramları verilməlidir. Düşünülür ki, bu təşəbbüslər qadınların, xüsusən də kiçik və orta müəssisələrdə çalışanların inkişafını sürətləndirə bilər. Qadın sahibkarlar üçün əlverişli iqtisadi şəraitin təmin edilməsi üçün həm dövlət, həm də yerli özünüidarəetmə orqanları vergi endirimlərini təmin etməli, bürokratik əngəlləri aradan qaldırmalı, yerli investorlarla əməkdaşlıq imkanlarını artırmalıdır.

Gender bərabərliyi üçün liderlik və qərar qəbulətmə proseslərində qadınların iştirakını təşviq etmək üçün təlim və seminarlar təşkil edilməlidir. Turizm sektorunda siyasi və iqtisadi iştirakın artırılması üçün qadınların turizm sektorunun idarəetmə səviyyələrində təmsil olunması üçün xüsusi hüquqi tənzimləmələr, yerli və mərkəzi hökumət səviyyəsində xüsusi hüquqi tənzimləmələr hazırlanmalıdır.

Yerli icmalarla əməkdaşlığın daha da gücləndirilməsi və turizm sektorunda qadınlar üçün yeni iş imkanlarının təmin edilməsi qadınların səmərəli iştirakını

artıracaq. Bu, xüsusilə kənd turizmi və ekoturizm üçün mühüm imkan yaradır. Bundan əlavə, turizm sektorunda qadınların məşğulluq səviyyəsinin artırılması üçün xüsusi kampaniyalar təşkil edilməli, qadınların bələdçi və digər peşə sahələrində məşğulluğunun təşviqi istiqamətində təşəbbüslər həyata keçirilməlidir.

Nəticədə, Şəki və Qəbələ rayonlarında qadınların turizm sektorunda məşğulluğunun artırılması həm iqtisadi inkişafa, həm də gender bərabərliyinə əhəmiyyətli töhfə verəcək. Bu sahədə dövlət, özəl sektor və yerli icmalar arasında əməkdaşlıq qadınların iqtisadi və sosial həyatda rolunu gücləndirəcək.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

5. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi (2020). Azərbaycanın turizm sektoru üzrə statistika. Bakı: Dövlət Statistika Komitəsi, səh., 42.
6. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Turizm Agentliyi (2021). “Azərbaycan turizm strategiyası: 2023-2026-ci illər üçün prioritetlər”. Bakı: DTA Nəşriyyatı, səh., 15-18. 34-36.
7. Dünya Turizm Təşkilatı (UNWTO). (2019). Tourism and Gender Equality: A Global Overview. Madrid: UNWTO.
8. Əhmədova L. (2020). “Azərbaycan regionlarında qadınların sahibkarlıq fəaliyyəti və inkişaf potensialı”, Bakı: İqtisadiyyat Universiteti Nəşriyyatı, səh., 60-73.
9. Əliyeva S. (2020). “Gender və İqtisadi inkişaf: Azərbaycan reallığında qadın məşğulluğu”, Bakı: Qadın və İnkişaf Mərkəzi, səh., 41-55. 78-82.
10. Əliyeva, N. (2018). Azərbaycanın turizm sektoru və qadınların rolu. Bakı: Elm və Təhsil Nəşriyyatı, səh., 22-24.
11. Hüseynova, N. (2016). Turizm sektorunda gender bərabərliyi: Azərbaycan və dünya təcrübəsi. Bakı: Qlobal Araşdırmalar Mərkəzi, səh., 44-58.
12. Xəlilova, Z. (2018). Kənd turizmi və qadınların iştirakının artırılması. Bakı: Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, səh., 35-37
13. Quliyeva N. (2021). “Kənd yerlərində qadınların turizm sektorunda iştirakı: Şəki və Qəbələ nümunəsində”, Azərbaycan Turizm və Menecment Universitetinin Elmi Əsərləri, səh., 92-101.
14. Quliyeva, M. (2014). Azərbaycanın bölgələrində qadınların işgüzar fəaliyyəti. Bakı: Bilik Nəşriyyatı, səh., 43-44.
15. Məmmədli A. (2023). “Qadınların regional turizmdə rolunun gücləndirilməsi”, Sosial Tədqiqatlar Jurnalı, cild 7, səh., 110-118.
16. Rəhimov, R., & İsmayılova, L. (2017). Şəki və Qəbələ rayonlarında turizm inkişafının iqtisadi təsiri. Bakı: İqtisadiyyat Universiteti Nəşriyyatı, səh., 36.
17. Tələbov, A. (2015). Qadın sahibkarlığının inkişafı və gender bərabərliyi: Şəki və Qəbələ nümunəsi. Bakı: Sosial Elmlər Akademiyası, səh., 12-15.

İngilis dilində:

18. UN Women (2017). Gender and Tourism: The Economic Contribution of Women. New York: United Nations Women, pg., 10-13.
19. World Bank. (2020). Gender and Development: A Critical Review of the Literature. Washington D.C.: World Bank Group.
20. Pritchard, A., Morgan, N., & Ateljevic, I. (2007). Tourism and Gender: Embodiment, Sensuality and Experience. CABI Publishing.
21. UN Women (2022). Progress of the World's Women 2022: Gender Equality in Sustainable Development.
22. Ashley, C., Boyd, C., & Goodwin, H. (2000). Pro-Poor Tourism: Putting Poverty at the Heart of the Tourism Agenda. ODI.
23. Scheyvens, R. (2000). Promoting women's empowerment through involvement in ecotourism: Experiences from the Third World. Journal of Sustainable Tourism, 8(3), 232–249.
24. Tucker, H., & Boonabaana, B. (2012). Tourism and gender-based inequalities: moving beyond the woman's perspective. Annals of Tourism Research, 39(2), 1245–1248.
25. Ferguson, L. (2011). Promoting gender equality and empowering women? Tourism and the third Millennium Development Goal. Current Issues in Tourism, 14(3), 235–249.

İnternet resursları

26. https://science.gov.az/az/news/open/14088/?utm_source
27. https://science.gov.az/az/news/open/28071?utm_source
28. https://science.gov.az/az/news/open/26030?utm_source
29. <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284420384>
30. <https://www.facebook.com/100064500947953/posts/1060815889411766/?rdr>
31. <https://www.unwto.org>

32. <https://www.worldbank.org>
33. <https://doi.org/10.1080/13683500.2011.555522>
34. <https://www.undp.org>